Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 141 (10738) | 1978 чылдың июнь 16, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ИЙИ КАТАП ХӨЙНҮ

● *ОМСК.* Областың Русско-полянск районунуң тараажылары хлеб быжырар шынары бедик кызыл-тасты эрткен чылгызындан ийи катап хөйнү өстүрерин шиитпирлээн. Ол культураны күрүнеге садарының улуг ужур-дузалыын эш Л. И. Брежнев Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга аян-чорук кылып чораан үезинде демдеглээн.

Күштүг болгаш үнелиг кызыл-тас тараан шөлдерни агрономнар, механизаторлар, совхозтар лаборантылары контрольга алган. Областың 169 совхозтарында үрезинниң шынарын хынаар лабораторияларны тургускан.

НААДЫМГА УТКУШТУР

Көдээниң ажыл-ишчилери! Социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш улам шалыпчы ажылдаалыңар!

БАШТАЙГЫ ХҮННЕРДЕ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң төвүнде кыргылда пунктузун эки белеткээн. Ооң септелгезин, дерилгезин 10 кижи составтыг херээженнер звенозу чорудкан. Пунктуда кыргыкчыларның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан. Столоваяны алгыткаш, чутайлап, стол, сандайларны чаарткан. Көскү черде кыргылданың графигин, лозуңнарны, плакаттарны аскан. Кыргыыр хойларны үзүп кажаалаар чадагай кажааның септелгезин эки шынарлыг кылган.

Бо хүннерде пунктуда электриниг 45 хачы ажылдап турар, оларга артык кезектерни четчири-биле белеткээн. Бир дугаарында малчын Ч. Кенепниң 234 баш хоюн кыргаан. Хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,5 кг дүк алдынган болгаш малчын бо чылын күрүнеге дүк садар хүлээлгезин күүсеткен.

Кыргыкчылардан дуржулгалыг Х. Данзын хүнде 40 чедир хойну кыргып, 90 ажыг килограмм дүктү учётчикке дужаап турар.

Амгы үеде салбырның малчыннары хой кыргылдазын бедик организастыг деңнелге эрттирер, удавас болур Наадымга киржир эрге дээш социалистиг чарышты калбарткан, шудургу ажылдап турарлар.

М. ЛАМА.

КИРЖИР ЭРГЕ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның бүгү совет улуска Чагаазынга харыы кылдыр Бай-Тайгада «Мурнакчы» совхозтуң малчыннары онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседирин хүлээнгеннер. Ону амыдыралга боттандырары-биле хойжулар ортузунда күш-ажылчы чарыш калбарган. Малчыннар төрүүр хой, өшкү бүрүзүнден хураган, анай доруктурар, дүк кыргып алыр сорулгазын күүседир дээш болдунар-ла аргаларны ажыглап турар. Ол багай эвес түңнелдерлиг болган.

Ажыл-агыйның он беш малчыны төрүүр чүс баш хойга онаашты 90—107 хураганны алган. Кара-Доңгак Чагыр төрүүр чүс хойдан-на 107 хураганны алгаш, беш айларның түңнелинде чарышка тиилээн. Салчак Пугачев, Хертек Кызыл-оол төрүүр чүс баш хойдан 102—102 хураганны доруктургаш, ийиги черде чоруп орар.

Совхоз 2160 өшкүнү кыргааш, оон бир бажынга онаашты 890 грамм дүктү алган, ол планда көрдүнгенинден ажып турар.

Амгы үеде малчыннар хой кыргылдазын организастыг эрттиреринче кичээнгейни угландырган. Кыргылда июнь 6-да эгелээн.

Наадымга киржир эргени чедип алыр дээш хойжулар кызымак ажылдап турарлар.

А. АДЫГБАЙ.

Сериин чайлагларда

КӨЖҮРҮП ЭГЕЛЭЭН

Чай — малды одарладып семиртириниң эң-не таарымчалыг үези. Чиик өртектиг эътти болгаш элбек сүттү чайын ап болур. Малды берге кыштан хүр ажыдарының, ооң продуктулуун бедидериниң, арбын чаш төлдү алырының эң чугула негелдези—чайгы семиртилге.

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозунуң малчыннары ону барымдаалааш, ам эки оъттуг сериин чайлагларже көжүп үнүп эгелээн. Бир кодан чылгыны Толукта, тевелерни Ээрлиг Кара-Суга чайлаглап чедирген. Аныяк инектерни семиртири-биле Ким-оол Субан биле Сат Серен-оол олар хемнер баштарынче үндүрген.

Совхозтуң мурнакчы хойжулары: бо чылын төрүүр чүс хойга онаашты 118 хураганны мөнди доруктурган А. Сотнам, 100-тен — чүстү камгалап алган Михаил Хурве олар база чайлагларында баргылаан.

К. СИДУП-ООЛ.

КЫСКА ХУУСААДА

«Тес-Хем» совхозтуң Ү.Шынаа салбырының малчыннары хой кыргылдазын удавас болур Наадымга уткуштур организастыг бедик деңнелге эрттирер дээш социалистиг чарышты калбартып, кызымак ажылдап турарлар.

Мурнакчы кыргыкчылар К. Чооду, Н. Күске хүн нормазын 150-200 хуу күүседип, 35-40 чедир хойларны кыргып турар. Кыргылдага совхозтуң төп суурунуң, салбыр төвүнүң чурттакчылары база идепкейлиг киржип турарлар. Малчыннар хойнуң кыргылдазы, чуулдазын кыска хуусаада чоруткаш, Кара-Хөлдүң сериин чайлагларынче көжеринге белеткенип турар.

Т. КУНГАА.

Серилигде болгаш Өөк бажында

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң 8 кодан 4500 иртин болгаш 18 кодан 9000 ажыг хоюн майда-ла Серилигиниң база Өөк бажының эки оъттуг, сериин чайлагларында чедирген, семиртип одарладып турар. Хойжулар республиканың малчыннар Наадымынга төлептиг белектерлиг ужуражыр дээш, малдың кадат, суггадын эки таарыштырып, чоокку кыш хонуктарда эгелээр хой кыргылдазынга белеткенип, дүктүң чидириин болдурбазы, күрүнеге дүк садарының планын ажыр күүседири-биле ажылдап турар.

М. МААЖЫК.
Бии-Хем район.

Төрээн чуртта

● РИГА

Латвияның көдээ ажыл-агый академиязының доозукчузу Арвид Дакша Тукум районда «Лестене» совхозтуң хову бригадазын бригадирлеп ажылдай берген. Көдээге ортумак звенонуң удуртукчулары боон ажылдаар талазы-биле Ленинградтың көдээ ажыл-агый институдунуң доозукчуларының чаагай эгелээшкинин деткип, ортумак звенога ажылдаар күзелин Латвияда академияның 200 хире доозукчулары илереткен.

Салбырлар, бригадалар, фермалар удуртукчуларын белеткээр талазы-биле улуг ажылды Латвияда чорудуп турар. Көдээ ажыл-агыйын эргелеп-башкарарының республика школазы 200 специалистерни белеткээн. Районнарда мурнакчы дуржулганың школалары ажылдап турар. Амгы үеде Латвияның көдээ ажыл-агыйында бедик мергежилдиг 16 муң специалистер ажылдап турар.

● ТЮМЕНЬ

Ында судно тудар заводка кылган «Соңгу чүктүң хереле» деп эштип чоруур электри станциязын областың соңгу талазынче чоруткан. Сургут ГРЭС-тиң тогун дамчыдар шугум ам дээрезинде соңгу чүкте четпээн, ынчангаш мында ажылдап турар геологтарга, үттекчилерге, Уренгой хоорайның чурттакчыларынга электри чырыын эштип чоруур электри станциязы бээр. Ооң күчүзү 24 муң киловатт. Бо станция дизель одалгазы-биле эвес, а газ-биле ажылдаар.

● БОБРУЙСК

Күчүлүг божуг агрегадын—органиктиг чемишчидилгелер тарадыр октаар агрегатты чогаадып кылган, ону К-701 трактор сөөртүр. Чемишчидилгелер төгер машиналар бүдүрер талазы-биле заводтуң коллективи ындыг агрегаттарның баштайгы бөлүүн Россия Федерациязының чер ажылдыгларынче чоруткан. Агрегат хары утда бодунга 16 тонна органиктиг чемишчидилгени чүдүрүп алыр болгаш шак иштинде 66 тонна чемишчидилгени дески кылдыр чажар.

● ФРУНЗЕ

Кыргыс архитекторлар керамзит бетондан тудар 9 каът бажыңнарның төлевилелин чогаадып кылган. Ындыг материалдан туткан бажыңнар даш бажыңнардан 30 хуу чиик болур, ол чорук чер шимчээшкини болур черлерге улуг ажыктыг. Баштайгы ындыг бажыңнарны бо чылын тудуп эгелээр.

● ВОРОНЕЖ

Кара хөрзүннүг төп зонаның колхозтары болгаш совхозтары хову-шөлдерле ыяш болгаш чадаң үнүштер тарылгазының планындан ажыр чоруткан. Дүрген үнер ыяштарны, бүрүлери калбак хадыңнарны болгаш теректерни он муң гектарда тараан. Ыяштарны оруктар кыдыгларында, оңгарларда, суг хоолбектериниң чанында тараан. Төрээн черин чогаанчыдарынга бүдүрүлгелерниң ажылчыннары, колхозчулар, өөреникчилер идепкейлиг киришкен.

● КУРГАН-ТЮБЕ (Таджик ССР)

Мал фермаларының техниктиг комплекстиг хандырылгазын чорудар станция ажыглалда кирген. Ону амгы үениң дериг-херекселдери-биле, көжүп чоруур автомастерскаялар-биле дерээн. Фермалар-биле харылзааны диспетчер албаны хандырар. Машиналыг саалда операторларын белеткээр өөредилге клазы мында бар.

● ЕРЕВАН

Тараа культураларын ажаап алырынга белеткел ажылдары Арменияда доозулган. Арарат шынаазының, Ширак шаттарының болгаш Севан дагларының тараа хүлээп алыр черлери чаа дүжүттү хүлээп алырынга белен. Тарааны сөөртүрүнүң графигин ажылдап кылган болгаш бадылаан, тараа сөөртүлгезин оперативтиг удуртур диспетчер бөлүктерин тургускан. Профессионал-техниктиг училищелерниң чүс-чүс доозукчулары комбайннарны башкарып, күш-ажылчы намдарын эгелээр.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр.). Балтий далай чурттарының, Норвегияның болгаш Исландияның ээлчеглиг ажылчын конференциязының демдээ болур тос күрүнелерниң национал туктары-биле шиметтинген эмблемазында XXI деп сан бар. Профэвилелдерниң чаңчыл болган делегей ужуражылгазын июнь 14-те Таврия ордузунга ажыттынган. Дөрт чүс делегаттар чүс дөртен миллион ажылчыннарны төлээлээннер. Конференция үезинде делегаттар үш хонук дургузунда хоорайның бүдүрүлгелери-биле, совет профэвилелдерниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазы-биле, ленинградчыларның күш-ажылының, амыдыралының болгаш дыштанылгазының байдалдары-биле таныжыканнар. Ийи талалыг ужуражышкыннар, амгы үениң профэвилел шимчээшкининиң чугула айтырыгларының талазы-биле дискуссия болуп эрткилээн.

Конференцияга «Тайбың, боо-чепсекти дүжүрери болгаш социал депшилге дээш демиселге профэвилелдерниң чаңгыс эви дээш» деп илеткелди совет делегацияның баштыңы, ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев кылган.

Конференцияның делегаттарынга болгаш киржикчилеринге СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң изиг байырын болгаш үре-түңнелдиг ажылды күзээнин ол дамчыткан.

Тайбың программазын боттандырып чорударынга совет профэвилелдерниң ролюн, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынының болгаш социал-экономиктиг депшилгениң херээнге оларның салыышкынын илеткелчи делгеренгейи-биле чугаалаан. Ленинградка ужуражышкын профэвилелдерниң интернационалчы чаңгыс эвин быжыглаарынга, ажылчын конференцияның кол сорулгазын чедип алырынга — Балтий далайны найыралдың болгаш тайбыңның далайы болдурарынга арганы бээр дээрзинге бүзүрелди ол илереткен.

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей федерациязының өмүнээзинден конференцияның делегаттарынга ПБФ-тиң секретары Ян Немоудра байыр чедирген.

Профэвилел шуулганы ажылын үргүлчүлеп турар.

Барыын-Хемчик район Совединиң депутады, «Барлык» совхозтуң төп салбырында дуржулгалыг суггатчыларның бирээзи Хомушку Манчынович Шыдыраа 10 кижи составтыг суггатчы звенону удуртуп, 747 гектар хөй чылдыг сиген шөлүнүң бирги суггадын доозуп, бо чылын бир гектардан 20 центнер дүжүттү алырын хүлээнген, күжениишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Х. Шыдыраа.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында суггатчы Очур-оол Сюрюнович Хомушку чыл бүрүде элбек дүжүттү өстүрүп келген. Эрткен чылын ол бодунуң звенозу-биле суггарып турган чериниң бир гектарындан 22 центнер хөй чылдыг сигенни алган.

О. Хомушку бо чылын 6 кижилиг звенозу-биле 450 га черниң часкы суггарылгазын доосқаш, ам ийиги суггатче кирген. Суггатчылар эрткен чылын алган дүжүдүнден эвээш эвес дүжүттү алыр дээш эрес-шудургу ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: О. Хомушку.

Х. МОНГУШТУҢ фотолары.

ДЕПУТАТ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле соңгукчуларның ужуражылгазы Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң Культура бажыңынга бурунгу хүн болуп эрткен.

Совхозта партком секретары В. Б. Бюрбю сөс алгаш, ажыл-агыйның ишчилери онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш канчаар ажылдап турарын таныштырган. Чедип шиитпирлеттинмээн айтырыгларны, четпестерни, совхозтуң ажылчыннарының моон соңгааргы сорулгаларының дугайында ол чугаалаан.

Участок эмнелгезиниң эргелекчизи А. Дарый-оол, бухгалтер Д. Доңгак, Чаа-Суур салбырында ажылчын А. Айжы болгаш өскелер-даа ужуражылгага сөс алгаш, республиканың экономиказын, культуразын хөгжүдер дээш депутат доктаамал сагышты салып, улуг ажылды кылып турарын үнелеп чугаалааш, чамдык чагыгларын берген.

Депутат Г. Ч. Ширшин чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Тываның ажыл-ишчилери канчаар ажылдап турарының, оларның моон соңгааргы сорулгаларының, республиканың перспективтиг хөгжүлдезиниң дугайында тодаргай чугаалаан. Оон ыңай СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чораан үезинде СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын болгаш сүмелерин амыдыралга боттандырар талазы-биле сорулгаларга эш Г. Ч. Ширшин доктааган.

СУГГАРЫЛГА СИСТЕМАЛАРЫН ЧӨП АЖЫГЛААР

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларының барык-ла бүгү тарылга шөлдери суггаттыг деп чугаалап болур. Чазын чажар бүгү культураларның 9518 гектар шөлүнден 7000 ажыг гектарны суггарар. Ынчангаш районнуң совхозтары ол суггаттыг черлерден тарааларның база мал чеми культураларының магадылаттынгаан турум, чаагай дүжүдүн ап болур аргалыг-дыр. А херек кырында ажыл-агыйлар суггаттыг черлерден кандыг беримчени ап турарыл, мында каш инженерлиг суггарылга системалары барыл, оларның ажыглалы кандыгыл, районда суггарылга системазының эргелели бо талазы-биле кандыг ажылдарны чорудуп турарыл? Бо айтырыгларга харылап бээрин Бай-Тайга районда суггарылга системаларының эргелелиниң улуг инженери Калин Эрензенович Салчактан «Шынның» корреспондентизи дилээн.

— Ээ ёзу-биле ажыглаар чүве болза, Бай-Тайганың совхозтарында суггарбайн барып болур черлер ховар деп чугаалап болур. Бүгү-ле тараа, мал чеми культураларны чүгле суггаттыг черге тарып болур арга бар. «Бай-Тал» совхозтуң Ак-Терек, Бай-Тал буталары, «Тээлиниң» Адыр-Мажалык бугазы, «Мурнакчының» Шуй бугазы шагшаанда-ла кылдынган. Ол буталарның унунда суггаттыг шөлдерни мурнунда хуу ажылдыг араттар ажыглап турган.

Ооң-биле чергелештир, сөөлгү чылдарда суггаттыг черлерниң ажыглалын экижидери-биле инженерлиг чаа суггарылга системаларын кылырынга күрүне хөй акша-хөреңгини үндүрген. Ооң тодаргай чижээн дараазында чүүлдерден көрүп болур. 434 гектар черлиг Базарактың инженерлиг суггарылга системазын бүрүнү-биле кылып белеткээш, 1972 чылда ажыглалга киирген. Ону кылырынга күрүне 285 муң рубльди чарыгдаан. Бо инженерлиг системалыг буганың бүгү шөлдерин хол-биле-даа суггарып, сугну машиналар-биле чаштырып-даа суггарып болур кылдыр ындыг таарыштырган. Ынчалзажок ук система ажыглалга киргенден бээр ону «Мурнакчы» совхозтуң ажыглап турары ындыг-ла эки эвес деп чугаалап болур. Чижээ, 1977 чылда ол буганың шөлдеринден тарааның дүжүдү гектардан 8,5 центнер хире болган. Бо дээрге эң-не эвээш хемчээл-дир. Күрүнеден хөй хөреңгини үндүрүп тургаш кылып каан шак ындыг болбаазыраңгай инженерлиг системаның шөлдеринден чогуур хемчээлинге четпес дүжүттү ап турарының чылдагааны чүдел? Хамыктың мурнунда кол четпес чүве болза, суггатты чогуур негелдеге дүүштүр чорутпайн турарында. Часкы үеде аңаа суг кызыы болуру шын-на харын. Ынчалзажок чайгы үеде суг хөлчок элбек. Тарааның өзүүшкүнүнүң үезинде суггарылганы үш катап хүүлдештир чок чорударынга суг четчир. Суггатчылар ону ынчаар кылбайн турар. Олар колдуунда-ла суггатты хол-биле чорудуп турар. А херек кырында совхоз ол инженерлиг суггарылга системазынга бүгү шөлдерни суггарарын механизастап болур аргалыг. Совхозта чаашкыннадырып суггарар ДДА-100 деп ийи, ДДН-70 деп алды машина бар.

Суггаттыг шөлдүң БЕРИМЧЕЗИ ДЭЭШ

Күчүлүг техниканы мырыңай долу беримчези-биле ажыглавайн келген. Бо чылын безин ол машиналар ажыглал чок аңаа тургулаан. Инженерлиг суггарылга системазы болгаш суггарылга техниказын ынчаар ажыглап болбас. Совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктан чогуур түңнелди кылыр өй келген. Суггаттыг черни чөп ажыглап, оон чаагай дүжүттү алырынга хамаарыштыр «Алдан-Маадыр» совхозтуң ат-алдарлыг суггатчызы Алдын-оол Кызыл-оолдуң «Шынга» парлаттынган чүүлү-биле холбаштыр хөй-хөй чугула айтырыгларны бижикчилер көдүрген болгай. «Мурнакчының» удуртукчуларынга ол база хамааржыры чугаажок.

Оон аңгыда, районда база бир инженерлиг суггарылга системазын Шуйда кылып турар. Ооң суггарар шөлү 654 гектар. Ол база-ла «Мурнакчы» совхозка хамааржыр. Бо буганың тудуушкуну элээн узамдыгып келген. Эрткен чылын аңаа насос станциязын кылып доосқаш, буганы ажыглалга киирген турган. Ынчалзажок станцияга кывар чүүл чарыгдалы улуг болгаш сугну сордуурары эвээш болган ужурунда, ону катап эде кылырын шиитпирлээн. Ам мында сөөлгү кылыышкын ажылдары доостур чедип турар. Ынчангаш ол инженерлиг суггарылга системазының буталары-биле бо чайын тарааларның өзүүшкүн суггарылгазын чорудуп болур. Ынчалза-даа ону Базарактың инженерлиг системазы ышкаш, шак ынчаар ээ-харысаалга чок ажыглаар болза, бедик беримче алдынмас апаар. Ындыг чорукту болдурбас херек.

Перспективазын алырга, бо беш чылда «Бай-Тал» совхозка 1200 гектар, «Тээли» совхозка 700 гектар черлиг инженерлиг суггарылга системаларын кылырын көрген. Ам безин Бай-Талда ол талазы-биле ажылдар кылдынып эгелээн. Бо ажыл-агыйлар амгы үеде эрги суггарылга буталарын ажыглап турар. Оларда инженерлиг дериишкиннер кылдынмаан дээрден башка, хол-биле суггарарынга суг четчир. Ындыг турбуже, суггаттыг черлерден ап турар дүжүдү куду. Чижээ, эрткен чылын «Тээли» совхоз суггаттыг черлериниң гектарындан 6,8 центнер, а «Бай-Тал» — 8,4 центнер дүжүт алган. Ол база-ла суггарылганы чогуур негеде ёзугаар чорутпааның уржуу-дур. Оон башка дүжүт эрын болур турган.

Ажыл-агыйларның суггаттыг черлерни ажыглап турарында ийиги четпес чүүл болза, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни нормага дүүштүр төкпейн турары. Моон соңгаар ажыл-агыйларның удуртукчулары чемишчидилге ажыглаарынче онза кичээнгей салыры чугула. Суг чаштырар машиналарны ийи ээлчег-биле ажылдадырын, ол ышкаш суггатчыларның ажылын мергежилдиг организастаары база-ла хүннүң айтырыы.

Районнуң суггарылга системазының эргелелин ап көөр болза, совхозтарның суггаттыг черлерни ажыглаарын экижидеринге дузалаар дээш, чамдык боттуг хемчеглерни ап турар. Инженерлиг суггарылга системаларының септелгезин эргелел кылып берип турар. Чүгле ооң-биле кызыгаарлаттынмайн турар бис. Эрги буталарны экижидер талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Чижээ, 1976 чылда районнуң суггарылга системазының эргелели «Тээли» совхозка керээ ёзугаар 22 километр дүрттүг буганы тыртып берген. А 1977 чылда «Бай-Тал» совхозка 7 километр буганы тыртып, «Тээли» совхозка 100 гектар черниң дажын аштап берген. 1000 ажыг тонна едекти ол ажыл-агыйның шөлдеринге сөөртүп төккен, 1000 гектар черге дескилээшкин ажылдарын чоруткан. Бистиң эргелел ажыл-агыйлар-биле демнежип тургаш, чазын үш совхозка суггатчыларның семинарын чыылдыргаш, 150 кижини ажылдың арга-дуржулгазынга өөреткен. Эрткен чылын эргелел 37 муң рубльдиң ажылдарын кылып тургаш, ону 43 муң рубль кылдыр күүсеткен.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ТӨЛЕПТИГЛЕР-БИЛЕ ӨЗҮП ТУРАР

Партийжи амыдырал

Улуг-Хем районнуң партия организациязының составынга сөөлгү каш чылдарда 339 кижи немежип өскен. Ооң түңнелинде партияның сес эге, сес бригада организациялары немешкен. Амгы үеде районнуң бүгү коммунистерин беженажыг партия эге организациялары каттыштырып турар. Коммунистерниң саны мурнакчы ажылчыннарның күсели-биле доктаамал өзүп келген. Чеди чыл бурунгаар партия кежигүнүнге кандидаттап кирген-нерден ажылчыннар 51,7 хуу турган болза, эрткен чылын 56,8 хуу, бо чылдың беш айларында 68,1 хуу четкен. Бо угланыышкын-биле «Улуг-Хая», «Найырал», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарның парткомнары, партия эге организациялары элээн эки ажылдарны чоруткан. Ындыг партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алганнарның 60—63 хуузу ажылчыннар болган.

Партияга чаа хүлээп алганнарның аразында бүдүрүлгениң мурнакчылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары хөй. Оларга «Найырал» совхозтуң хойжузу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады У. Минчит-оол, киномеханик Б. Деңгүр-оол, райүлетпүр комбинадында М. Болаган, «ҮТКА 25 чылы» совхозта хойжу, ВЛКСМ райкомунуң кежигүнү Н. Доржукай, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта саанчы Л. Сюрюн-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Аныяктар-биле ажыл партия организацияларының организастыг ажыл-чорудулгазының бир кол черин ээлеп турар. 1971 чылда партия кежигүнүнге кандидаттап кирген комсомолчулар 39,2 хуу турган болза, эрткен беш айларда 63,6 хуу болу берген. Бо чугула ажылды «Ак-Туруг», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарның партия организациялары эки тургускан. Ооң-биле кады херээжен коммунистерниң саны өзүп турар. Партияга хүлээп алдынганнарның ниити эртем-билииниң деңнели бедээн.

Районнуң партия организациялары партийжи хүрээлениң өстүрериниче, шынар составын экижидериниче кичээнгейни күштелдирген. «Улуг-Хая» совхозтуң парткому бо талазы-биле көскү ажылды чорудуп турар. Партком кежигүннери партия эге организацияларынга үргүлчү барып, практиктиг дузаны көргүзүп, бүдүрүлгеге коммунистерни таарыштыр тургузуп, активчилер-биле хуу-да беседалаашкынны чорудуп келген. Ындыг ажылдар совхоз бүдүрүлгезинге эки салдарны чедирип турар. Бо чылдың беш айларында малдың хорамчазы кызырылган, эрткен чылдыындан малдың чаш төлүн хөйнү алган, часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирген, хой кыргылдазынга белеткелди чогуур үезинде чоруткан. Күрүнеге эът садарының чартык чыл планын 159 хуу күүсеткен, сүт садары хуусаа бетинде күүсеттинип болур. Бо талазы-биле эки ажылды районнуң үлетпүр комбинадында, Көк-Чыраа, Кызыл-Даг салбырларында партия эге организациялары чорудуп турар.

Партия организациялары аныяк коммунистерниң идейлиг кижизидилгезинче кичээнгейни күштелдирген. Олардан коммунистер хойжулар Ш. Алдай, З. Тумат, механизаторлар Д. Бегзи, Э. Ховалыг, саанчы Ч. Самбэ, чолаачылар М. Бодягин, М. Калбак олар партийжи даалгазын эки күүседип, даандырган ажыл-херекке ак сеткилдиин көргүзүп турар. Партия кежигүнүнге кандидаттар партийжи даалгаларлыг, хөй-ниитиниң ажылынга болгаш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, бедик көргүзүглерни чедип ап, партия Уставын ханызы-биле өөренип, аныяк коммунистерниң школазының ажылынга доктаамал киржип турар. Кандидат стажты эрттирип турарының, социалистиг хүлээлгезиниң күүселдезиниң дугайында оларның информацияларын партия хуралынга дыңнап турар.

1977—1978 өөредилге чылында районнуң аныяк коммунистерниң школазынга 223 кижи хаара туттунган. СЭКП-ниң съездилериниң материалдарын, СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң чаа Конституцияларын өөренип эрткен. Оларның девискээр аайы-биле эрттирген семинар-хуралдарынга партияның хоочуннары «Ак-Туруг» совхозта хойжу бригадазының бригадири В. Мактар, «Найырал» совхозтуң хойжузу, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи М. Седен оларның сактыышкыннары, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырында агроном С. Тоспанның кандидат стажының талазы-биле чугаазы ханы утка-шынарлыг, солун болгулаан. Аныяк коммунистер болгаш кандидаттар дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле база өөренип турар. Коммунистер Б. Бора-Тараа, Х. Ховалыг эрткен чылын көдээ ажыл-агый техникумун чедиишкинниг дооскан. «Улуг-Хая» совхозтуң кол экономизи П. Илюкин институтту бо чылын доозар. Ол-ла совхозтуң малчыны К. Ховалыг көдээ ажыл-агый институдунуң үшкү курузунда бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Коммунист дагдыныкчылар — СЭКП обкомунуң кежигүнү, «Найырал» совхозтуң Саргалда хойжу бригадада партия бөлүүнүң организакчызы С. Очур-оол, партия обкомунуң кежигүнүнге кандидат, «Улуг-Хая» совхозтуң тракторизи К. Кандан-оол, СЭКП райкомунуң кежигүнү, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң саанчызы О. Санаажык болгаш өскелер-даа аныяктарга эки салдарны чедирип турар. Аныяк коммунист Алдай Шериг-оол үш чыл улаштыр бедик көргүзүглерни хой ажылынга көргүзүп келген. Ол ВЛКСМ райкомунуң кежигүнү, көдээ Советтиң депутады, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

Ынчалза-даа партияга хүлээп алыышкынның, аныяк коммунистерни кижизидериниң талазы-биле партия организацияларының ажылында четпестер эвээш эвес. Партийжи хүрээлени өстүрериниң ажылында кол четпес чүүл — парткомнар, партия эге организациялары бо чугула ажылды ханызы-биле анализтеп көрбейн баары болур. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хемде партия эге организациязы В. Оспакайның партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган. Ол кандидат стажын эрттирип турар үеде, партия организациязы, аңаа рекомендация берген коммунистер ооң-биле тодаргай ажылды чорутпаан. Бо айтырыгны парткомга хынамчалыг сайгарып көөрге ол кандидат карточказын чидиргени илерээн. «Сельхозтехника» салбырында, райүлетпүр комбинадында, ыяш ажыл-агый черинде, Ийи-Тал, Иштии-Хем, Арыскан, Үрбүн салбырларында партия организацияларының хүрээлени өспейн турар.

Партияга хүлээп алыышкынның болгаш аныяк коммунистерниң кижизидилгезиниң дугайында айтырыгны чоокта чаа СЭКП райкомунуң пленумунга бүгү талалыг хандыр анализтеп, сайгарып көрген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге, Кыргизияның партия организациязының бо талазы-биле ажылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга болгаш партия Тыва обкомунуң VII пленумунуң шиитпиринге дүүштүр ол чугула айтырыгны шиитпирлээр дээш районнуң партия организациялары кичээнгейин улам күштелдирериниң эргежок чугулазын аңаа айыткан.

Д. АРАКЧАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Кызылдың ыяш ажылдап кылыр заводунуң коллективи шалыпчы күш-ажылдың чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Завод чыл эгезинден бээр тудугларга 500 ажыг муң рубльге эжиктерни, соңга рамаларын болгаш оон-даа өске материалдарны берген.

Планныг онаалдаларын ажыр күүседип турар мурнакчылар бо заводта хөй. Ылаңгыя П. И. Устюговтуң удуртуп турар бригадазында аныяк станочниктер Сергей болгаш Валентин Кривцовтарның ажылы макталдыг. Олар планын 110—120 хуу чедир күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: Сергей (солагай талазында) болгаш Валентин Кривцовтар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

УДУРТУЛГА БОЛДУРАР

Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязының төлевилелиниң чугаалажып көргени болгаш ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок сески сессиязынга хүлээп алганы республиканың ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн болдурган. Бистиң республиканың бүгү ажылчы чону-биле бир дөмей, Эрзин районнуң ажыл-ишчилери Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелин чугаалажып көөрүнге болгаш ону амыдыралдың хоойлузу кылдыр хүлээп алырынга идепкейлиг киржип, тыва чоннуң амыдырал-чуртталгазында төөгүлүг бо болуушкунну бедик күш-ажылчы белектерлиг уткаан.

Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязын хүлээп алган чылының бирги кварталында районнуң ажыл-ишчилери күрүнеге мал продуктулары — эът, сүт садарының планын ажыр күүсеткен, төрүүр 100 баш хойга онаштыр 86 хураган камгалап алдынган.

Районнуң албан организациялары, хандырылга черлериниң ажылдакчылары тус-тузунда оңгу беш чылдың үшкүзүнүң бирги кварталының планныг онаалдазын, социалистиг хүлээлгезин эки көргүзүглерлиг дооскан. Чижээ, районнуң амыдырал хандырылга комбинады, район коллективи, коммунал ажыл-агый контораазы бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдазын 105—106 хуу, районнуң кино четкизи планын 107,6 хуу күүсеткеш, бирги кварталдың түңнели-биле мурнакчыларның одуруунда кирген. Үстүнде ады кирген коллективтер районнуң ажыл-ишчилериниң хандырылгазын, хереглелин өй-шаанда хандырып турар болгаш кылып турар ажылының, бүдүрүп үндүрүп турар кылыгларының шынарын бедидериниче чугула кичээнгейни углаңдырып турарлар.

Районнуң ажыл-агыйларындан «Мөрен» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен бирги кварталында эки көргүзүглерни чедип албышаан, ниитиниң малының кыштаглаашкынын организастыг эрттирген. Ажыл-агыйдан чээрби ажыг хойжу төрүүр 100 баш хойга онаштыр 90-дан өрү хураганны камгалап алган. Улус депутаттарының Эрзин район Совединиң депутады Соян Шимэ, көдээ Советтиң депутаттары Орус-оол Намдал, Мария Чанчыдай, Иван Сади олар кыштаглаашкынны эки чоруткан болгаш төрүүр 100 баш хойдан 100—110 хураганны камгалап ап, районнуң мурнакчы хойжуларының одуруунче киргеннер. Ниитиниң малының баш санын көвүдедир, ооң продуктулуг чоруун бедидер сорулгазын кызымак күш-ажылы-биле ак сеткилдиг күүседип турар малчыннар хөй. «Мөрен» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының (бригадири С. Д. Ондар), «Нарын» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының (бригадири Д. Д. Суму) ажыл-ишчилери, Ленин аттыг совхозтуң Сайыр-Аксы сүт-бараан фермазының (эргелекчизи Д. Б. Дүлгү) саанчылары, кадарчылары кажангызындан кызымак ажылдааш, Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязын хүлээп алган хүнүн күш-ажылчы белектерлиг уткаан. № 5 КМК — районда улуг организацияларның бирээзи. Ол районнуң ажыл-агыйларының ажыл-ишчилеринге чурттаалга бажыңнарын болгаш мал кажааларын тудуп, септеп берип турар. Бо коллективтиң тудугжулары боттарынга алган хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырып турар болгаш ай, квартал, чыл планнарын эки көргүзүглерлиг күүседип, мактадып келген. Район төвүнде кижи эмнелгезиниң чаа тудуун тудуг-септелге участогунуң тудугжулары бо чылын тудуп дооскаш, ажыглалга киирер. Тудугжуларны тудуг материалдары-биле хандырып турар «Тыва септелге-тудуг» трези тудуг материалдары-биле четче, өй-шаанда хандырар айтырыгны кошкак күүседип келген. Ынчангаш тудуг материалдарының чедишпези-биле септелге-тудуг участогунуң тудуг бригадалары, ажылчыннары ажыл чок туруп, хөй үе-шакты чидирип турар.

Партия, чазактың бүгү-ле чүвени совет кижиниң келир үези, ооң чаагай чоруу дээш хүн бүрү ада сагыш салыышкынынга бистерниң хамааты-ларның харыывыс — үре-түңнелдиг бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл болур. Ындыг турбуже, бистиң хүн бүрү чорудуп турар ажыл-иживисте чамдык четпестерни, чедир шиитпирлезе чогуур чугула чамдык айтырыгларны чок деп болбас. Эрзин, Нарын суурларда ниитиниң корум-чуруму үрээр, хулиганнаар чоруктарның ам-даа барып айтыр апаар. Бо чоруктар, ылаңгыя аныяктарның талазындан көвүдеп турар. Ынчангаш аныяктарны өөредилге, ажылче бүрүнү-биле хаара тударынче, оларның ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирериниче чугула кичээнгейни чогуур органнарның күштелдирери негеттинип турар.

Районнуң чер-чер Советтери, хөй-ниити организациялары Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязын ажылынга удуртулга болдурбушаан, ажылда чедип алдынган чедиишкиннерни быжыглап, бар четпестерни чайладыр дээш улам күжениишкинниг ажылдаар.

Н. ДАЖИНМАЙ,
улус депутаттарының Эрзин район Совединиң күүскомунуң секретары.

ЧОРГААРАЛДЫҢ СӨЗҮ

Бистиң республикавыстың Конституциязын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок сески сессиязынга бир эп-сеткилдиг хүлээп алганы тыва улустуң төөгүзүнге уттундурбас болуушкун болуп артып калыр. Тываның ажылчы чоннарының Совет Эвилелиниң ак-дуңма улустарының дузаламчызының болгаш деткимчезиниң ачызында чедип алган бүгү чедиишкиннери болгаш моон соңгааргы хөгжүлдезиниң оруу бо Конституцияда бүрүнү-биле көргүстүнген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ачы-хавыяазында Тывавыс шынап-ла магалыг хөгжүп келди. Ол дугайын бистер, улуг салгалдың кижилери эки билир бис. Мен үжен чылдарның эгезинден эгелээш дайын чылдарынга чедир чонну бижик-билигге өөредип, ажылдап келген бүгү чылдарымның дургузунда чон ортузунга суртаал ажылын чорудуп келген мен. Агитаторлап, пропагандистеп турган үем меңээ кажан-даа уттундурбас. Партияның чугула шиитпир, доктаалдарын улуска тайылбырлап берип, тыва араттарны чаа амыдыралче, сууржуң чуртталгаже эвилелдээр талазы-биле дыка-ла улуг ажылды боттандырып турган чүве. Бистиң ол ажылывыс аңаа эртпээн — баштайгы тургузуп турган колхозтарывыс ам совхозтар апарган.

Бистиң «Торгалыг» совхозувустуң экономиказы-даа быжыкыан, ажылчыннарының амыдырал-чуртталгазы-даа магалыг.

К. САРЫГ-ХАА,
пенсионер.

Өвүр район.

Саян огороду

Хакасияның мелиораторлары автономнуг областа эң улуг, Абаканның суггарылга системазын чаартып эгелээннер. 12 километр узун канал 14 муң гектар тараа шөлүн суггарар сугну бээр. Тудугнуң доозулганының соонда областың чер ажылдыглары ногаа бүдүрүлгезин ийи катап улгаттырар.

Хакасияның 54 муң гектар черин ээлеп турар суггаттыг шөлдери Сибирьде эң улуг тараа шөлү болур. «Хакассуг-тудуг» эргелелдиң мелиораторларының коллективи беш чылдың төнчүзүнге чедир Абаканның суггарылга системазын чаартып кылырын доозар болгаш автономнуг областа суггаттыг черлерниң шөлүн 60 муң гектар чедирер деп шиитпирлээннер.

А. ЩИГЛЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Абакан.

НОМЧУЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң бижээни «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп номнарының талазы-биле районнуң номчулга конференциязын СЭКП Эрзин райкому эрттирген. Аңаа районнуң ажыл-агыйларының болгаш бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары, партия организацияларының болгаш парткомнарның секретарьлары, культура, чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары олурушкан.

Ийи номнуң талазы-биле илеткелдерни партия райкомунуң секретарьлары Д. Х. Ооржак, Д. Б. Чамзырай олар кылган. Конференцияга райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Н. К. Беган, фронтучу К. Ш. Чамзырай, Ленин аттыг совхозта партком секретары К. И. Седип, септелге-тудуг участогунуң начальниги С. С. Сакты-Сүрүң болгаш оон-даа өскелер санал берген.

Конференцияның материалдарын чыып, лекция кылгаш, тус-тус коллективтерже тарадыр деп түңнелди кылган.

Х. КАРА-ООЛ,
партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ТРАНСПОРТ КОНВЕЙЕРИ

Ленинградтың транспорт белдиринде далайжыларның, демир-орукчуларның, автомобилистерниң болгаш хемчилерниң күш-ажылчы кады ажылдажылгазының дуржулгазын чурттуң далай болгаш хем порттарында, транспорт бүдүрүлгелеринде улам-на калбаа-биле нептереткен. Ол дуржулганы СЭКП Төп Комитеди чүүлдүг деп көрген.

Бот-боттарының аразында холбаштырган үзүктел чок план-график ёзугаар чаңгыс аай технологтуг чорудулганың үндезининге транспорт организацияларының ажылының чаа деңшилгелиг хевири вагоннарны, судноларны, автомашиналарны ажыглаарының ажыктыын элээн бедидер, чүък сөөртүрүнүң чарыгдалдарын кызырар арганы берген.

Ол арганың тывылганы болгаш чедиишкиннии-биле хөгжүп турары Ленинградтың далайның садыг портунда эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 1978 чылдың баштайгы кварталында үндүр-киир садар чүъкту «судно-вагон-автомобиль» аргазы-биле дорт сөөртүрү 40 хуу өскен.

Чүък сөөртүр машиналарның болгаш демир-орук составтарының ажыл чок аңаа турары 20—25 хуу кызырылган. Чеди миллион тонна чүъкту демир-орук транспортундан хем флодунче шилчиткен.

Невада хооражының он-он транспорт коллективтери ол эгелекчи саналды деткээннер. Ол эгелекчи санал оңгу беш чылдың чүгле үшкү чылында планга немештир улус ажыл-агыйының хөй муң тонна чүъктерин сөөртүр арганы бээр.

ЧУРУКТА: Ленинградтың далайның садыг портунуң судно доктаар черлериниң бирээзиниң чанында.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиниказы).

Оңчуктерже орукка
очерк

БЕЖЕН чылдарның эгезинде Кызыл-Тайганың араттары каттыжып алгаш, «Кызыл сылдыс» колхозту тургускан. Даргазынга Агыынак Монгушту колхозчулар соңгаан. Ооң оглу Бүрүшкек-оол ада-иезиниң аайы-биле суурга кээп, школага өөренип берген. Бир-ле катап «Район төвүнден машина эккээр» деп чугаа дыргын апарган, Бүрүшкек-оол ону бүдүү иштинде кончуг-ла манап, улус көрбээнде бараадап каап турган. Улустуң чугаазы-биле алырга, машина Узун-Кыйыгны өрү өскеп келир хире. Кезек манап тургаш, шыдашпайн, дуңмазын эдерткеш, Узун-Кыйыгже чикти куду, машинаның кээр уунче базыпкаппар. Элээн чер алы бергенде, Бүрүшкек-оол дуңмазынга «Тур!» деп дужааган. Ооң элээн ыыт чок туруп-туруп чыда дүшкеш, черге кулаан дээрткеш түңнээн: «Машина чоруп орар-дыр. Чер сиринейнип тур. Ам Чолалыгның аксынче кирипкен хире-дир. Маңаа манаалы, удавас көстүп кээр».

— Канчап билир кижи сен? — деп, дуңмазы алаң кайгап айтырган.

— Билбес боор бе, ынай куду алзыр көрүп тур хан — деп, Бүрүшкек-оол шиитпирлиг үзе кирген.

Шынап-ла, ур-даа болбаанда ыракта бараан көстүп, дааш улам тода чоокшулап чоруп орган. «Акым кончуг-ла-дыр аа, шуут эндевес» деп дуңмазы бүдүү иштинде чоргаарланып, машинадан карак салбайн кайгап турган. Машинаның соңгалары хүнге кылаңайнып чораан. Бензин чыды кайы ырактаң думчукка кээп хап турган. Машина чоокшулаан тудум-на чер шуут шынап-ла сиринейнип турар ышкаш болган. Мырыңай бо кел чорда, Бүрүшкек-оол холун көдүрген. Чолаачы машиназын доктаатпайн, хирледип эрте берген. «Холуң чүге көдүрдүң, акый?» деп, дуңмазы айтырган. «Доктаав, бисти олуртуп ал дээним ол-дур ийин» деп оозу тайылбырлаан. «Доктаатпайн эрте бердин ышкажыл, кулугурнуң машиназы удавас үрелип каар» — деп, дуңмазы чазамыктаан.

Алышкылар ийилээ суурже дедир элейтип орган. «Машина деп чүве ындыг кончуг хуулгаазын боор чүве-дир көрдүң бе. Эки өөренир болзунза, ону мунар сен» — деп, Бүрүшкек-оол дуңмазын чагып чораан.

А машина мунар, ону чолаачылаар изиг күзел ооң сеткилинге ол хүн кыптыгып үнгени магат чок. Чүге дээрге Бүрүшкек-оол үр болбаанда ыяштан дөрт дугуйлуг терге кылып алган. Дуңмалары-биле кады ону сөөртүп алгаш, чээргеннеп, харганнап, сут сөөртүп чоруп турар апарган...

КИЖИ болуру чажындан, аът болуру кулунундан деп улус чугаалажыр. Бүрүшкек-оол аныяандан тура ажылгыр, холбашкан ажылын дөгере кылбаанда сеткили оожургавас кижи. Ол хоор сарыг ховуларга тараа тарыжып, бута-сумун касчып, кадыр-берт дагларга хой кадаржып, кажаа-хораа тутчуп — кандыг ажыл кылбаан дээр. Ынчалзажок чалыы шагда төрүттүнген күзел күштүг болуп, Ак-Довурак АТБ-зинге чолаачылаандан бээр барык чээрби чыл чоокшулаан. Бо үениң иштинде ол даг-дүгүнүң тывыжы-биле холбашкан дыка хөй буянныг үүлени бүдүрген. Ооң сөөрткен даг-дүгүн, хөмүр-дажын, янзы-бүрү дериг-херекселдерин, тудуг материалдарын бир черге бөлер болза, Кара-Даш дааның баарында чалым-хаялыг Шаңгыр деп тейден элээн каш катап бедик болур ийик.

Долдур даг-дүгү чүдүрген машина Эдегейни эрткеш, Алаш хемче чоокшулап орган. Бо хемни кешкен көвүрүг-биле Монгуш та чеже катап эртпеди дээр. Ынчалза-даа Алаш хемни ол кажан-даа тоомча чок кежип шыдавас. Кылын дош-биле шугланып алгаш удуп чыдырда-даа, пиектер дег даштар аразы-биле ковуктелдир шурап, сыынналдыр ырлап бадып чыдырда-даа эргелиг чымчак кылдыр эргий көрүп, бүдүү иштинде мендилежип, байырлажып эртер. Чылдың чылыг эртилдезинде ооң эрнелге доктаап, арыг суун ижип, чунуп, машиназының хөрээнче кудуп-даа алгылаар. Монгушка бо хем эргим — ада-өгбези, боду, акы-дуңмалары, төрел-дөргүлдери, каттаат-чуржааттары ооң суун ижип, ооң эриинге чурттап өскеннер.

Ак-Довурак биле Абаза аразынга аргылышкан машиналарның агымы үзүктелир эвес. Олар каржып-солчуп эртип-ле турган. Бүрүшкек-оол өөренген чаңы-биле шала оожум хап орган. Ооң сагыжынга адазының ынак ыры кирип келген:

Алыс чурттуң кайыл дизе,
Алаш уну ол-ла дээр мен,
Адың-шолаң кымыл дизе,
Авай оглу Монгуш дээр мен.

Ол бо ырны кара чажындан эгелээш бо хүннерге чедир та чеже катап дыңнаан. Ынчалзажок ооң бичии-даа хөңнү калбаан. Харын-даа чамдыкта адазындан «ынак ырың ырлап көрем, ачай» деп дилээр. Оозу ойталаар эвес, хөрээн алгыдып-алгыдып, бажының көк дүктерин суйбагылааш бадыраптар.

Кижи бүрүзү төрээн черинге ынак, ооң дугайын бодап чоруур. Бүрүшкек-оол талыгыр Якутияның делгемнеринге шериг хүлээлгезин эрттирип тургаш төрелдерин, төрээн Алажын бо-ла сакты бээр.

Чамдыкта дүнелерде дүжээрге, Алаштың ак-көк дүдүскектиг даглары, оларның аразы-биле шимээргеп бадып чыдар төрээн хеми каракка олчаан көстүп келир. Ынчап чыдырда, хевертеп дайынчы дувурээзин-даа чарлаптар. Алаш дугайында дүш үзе кирдирер.

Ол ээңгидеп тептиниптер апаргаштың. Алашты аай-дедир та чеже катап эштип кешкен кижи чүве. «Эштип турда ана кадыргы дег эр-ле болгай» деп ашактар ооң дугайында чугаалажыр. Хем ооң изигде серииткенир, ойнап-хөглээр, мага-бодун дадыктырар чери бооп турган. Шаанта киир эштип-эштип, сыырткыжып туткаш, балыктап эгелээр. Кезек болгаш-ла өле-көк кадыргылар сайда тепкилениш чыткылаар.

«Шаг-шаа-биле, чавылдак көгү-биле турбас» дижири-ле чоп. Алаш, Актың эрте-бурунгу ыржымын машина, трактор даажы, тайбың частыышкыннар үреп эгелээнин Бүрүшкек-оол боду дыңнап, Ак-Довурак — Абаза аразының оруун кылырынга улуг-хуузун киирген-даа. Ол орук Тываны демир-орук-биле, ак-дуңма Хакасия-биле, Красноярск, Улан-Удэ, Новосибирск, Москва болгаш өске-даа чүс-чүс хоорайлар-биле харылзаштырып, ёзулуг найыралдың, экономиктиг харылзааның, дузалажылганың дамыры апарган. Ону дамчыштыр тыва даг-дүгү демир-орук шугумунга чедер, чурттуң чүк-чүгүнден чорудкан дериг-херекселдер, машиналар, бараалар ону дамчыштыр Тывага келир...

БҮРҮШКЕК-ООЛ бедик артты ашкаш, Ак иштинче кирипкен. Ооң чиңгир погааны ээминерни талыйтыр чаттылып чоруй баргылаан. Элээн халдып орда, дээр бүргеп, кара булуттар диргелип келген соонда, суггур чаашкын кудала берген. Ол машиназын доктааткаш, даг-дүгүнүң брезент шывыын база катап хынап көрген. Чүъкче суг кирер хензиг-даа барымдаа чок. Чолаачы оруун уламчылапкан. Бир көөрге удур чоруп орган машинаның чолаачызы «доктаа» деп имнээн. Кабиназынга манап орарга, Дүк-Хаш Хензиг-оол маңнап келген.

— Экии, Монгуш! — деп, ол кабинаже кирип ора мендилээн. — Орук ара эки чор сен бе?

— Эки чор мен, а сен кандыг-дыр сен? — деп, Бүрүшкек-оол удур айтырыг-биле харылаан.

— Даг-дүгүн дүүн дүжүрүп кааш, бо эртен үндүм — деп, чаңгыс АТБ-де кады ажылдап турар эжи харылаан. — Хамык дериг-херекселдер сөөртүп аппар чор мен. Саянның аар ийинде чаашкын кудуп-ла тур. Тайгаларны куу тумак шыва алы берген. Оваарымчалыг чорбас болза, чаашкын мурнуку шилдерни шуут дуглай бергилээр-дир.

— Акың кана тоор боор, оол — деп, демгизи чоргаар харылаан. — Ынчалзажок серемчиде хорамча чок.

Олар ийилээ бичии чугаалашкаш, ийи тарай шимчеп чорупканнар.

Бүрүшкек-оол ыыт чок хап орган. Ынчалзажок ооң угаан-бодалы, сагыш-сеткили кайын аңаа чоруур. Солагай талада хем уну-биле чаттылып үне берген эзимче ол кылчаш кылынган. Чүге дээрге, ооң адазы, боду, дуңмазы болгаш улуг акызының өг-бүлези шаанда Биче Ак-Ой бажынга чайлаглап чораан. Адазының тудуп каан ыяш чадыры ам-даа бар деп малчыннар чугаалажыр. А боду аңаа барбаандан бээр дыка үр үе эрткен. Чолаачылаан хүнүнден эгелээш ыңай-бээр баар чайы-даа чок апарган. Бичии чайлалы бергенде малчын ада-иезинге барып дузалажыр, оларны ыңай-бээр көжүрер, ыяштан бээр, сиген кесчир, кажаа септежир, көржең хооржур турган. Ынчап-мынчап турдала, чылдар билдиртпейн чүгүржүп эрте бергилээн. А шөлээни чайын ийи-чаңгыс бээр боор. Бачым иш үезинде ооң дугайын бодаар-даа арга чок.

Кижиниң сагыжынга чүү кирбес дээр. Башка бир бодал кире дүшкен соонда сактыышкыннар оон ыңай коптарлыла бээр. Хорум бажында бир дашты шимчедиптерге кандыг ийик? Ол баткан соонда өскелери база улажы бээр. Бүрүшкек-оол демги хемниң бажынга ада-иези-биле чайлаглап чорааның сактып келген.

УЛАМ САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

«Лекция пропагандазының байдалы болгаш ону улам ынай экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр районнуң «Билиг» ниитилел организациязының кандыг ажылдарны боттандырып турарының дугайында айтырыгны СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бюрозунга чугаалажып турар.

Районнуң девискээринде ажылдап турар «Билиг» ниитилелиниң 6 эге организациязында 74 лектор бар. Эрткен үениң дургузунда районнуң чурттакчыларынга янзы-бүрү темаларга 574 лекцияны кылган. Болуп эрткен үш пленумнарга «ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилели болгаш ону чоңга пропагандалаар талазы-биле район организацияларының сорулгалары», «Республиканың «Билиг» ниитилел организациязының XII конференциязының түңнелдери болгаш район организациязының сорулгалары», «Шериг-патриоттуг кижизидилге болгаш ону улам экижидериниң хемчеглери» деп чугула айтырыгларны чугаалашкан. Болуп эрткилээн президиум хуралдарынга «Малчын», «Мөген-Бүрен» совхозтарда, район эмнелгезинде «Билиг» ниитилелдериниң ажылдарын чугаалажып көрген.

Районнуң «Билиг» ниитилел организациязында ниитилел-политиктиг, кодээ ажыл-агыйы болгаш ооң экономиказы, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгези, шериг-патриоттуг кижизидилге деп дөрт секция ажылдап турар. Чыл эгезинден лекторларның ийи семинарларын эрттирген. Лекторларның тус-тус карточкалары тургустунган, номчуттунган лекцияларның хыналдазын негелдеге дүүштүр кылып, келген путёвкаларны квартал аайы-биле көктеп турар. «Билиг» ниитилелиниң райкүүскомда (даргазы Э. О. Саая), «Мөген-Бүрен» совхозта (даргазы О. С. Салчак) эге организациялары ажылын элээн экижиткен. Ында лекцияларның шыарын, дээштиин чедип ап, мурнакчы дуржулгаларны нептередип, партия организациялары-биле харылзаалыг ажылдап турар.

Мугур-Аксы ортумак школада «Билиг» ниитилели айда бир удаа эртер алдан кижи составтыг ада-ие университедин организастаан, ооң ажылы багай эвес чоруп турар.

Төп лекторайлер болур Мугур-Аксының болгаш Кызыл-Хаяның культура бажыңнарынга эрттиргилээн 62 лекцияларны 7993 кижи дыңнаан.

Чоңга лекция пропагандазын чедирер, ону дээштиг болдурар дээш ак сеткилдиг ажылдап турар лекторлар районда хөй. Оларга Мугур-Аксы, Мөген-Бүрен школаларында А. С. Хертек, М. О. Саая, Н. Ш. Доңгак, О. С. Салчак, комсомол райкомунда С. Б. Доңгак, райкүүскомда Б. П. Салчак, Д. Л. Моңгуш, Х. С. Коңгар, «Малчын» совхозта С. С.-Б. Очур хамааржыр.

Районнуң «Билиг» ниитилел организациязы совхозтар-биле, бүдүрүлге черлери-биле керээлерни чарып, номчуттунар лекцияның санынга дүүштүр саң-хөө айтырыын багай эвес шиитпирлеп, республика организациязынче өй-шаанда шилчидип келген.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир районнуң «Билиг» ниитилел организациязында ам-даа чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. «Билиг» ниитилелиниң чамдык эге организациялары-биле харылзаа кошкак, тус-тус организацияларда кежигүннериниң хуралдары эвээш эртип турар. Лекторларны шилип ап, өөредир талазы-биле четпестер бар, кежигүн өзүлдези чавыс. Тургустунган секцияларның ажылын удуртуп турары кошкак. Ол ышкаш путёвкаларны доктааткан чурум ёзугаар долдурбайн турар. Эртем-техниканың чедиишкиннеринге, атеистиг темаларга, шериг-патриоттуг кижизидилге дугайында болгаш эрге-хоойлуга хамаарышкан лекциялар эвээш.

Сезоннуг ажылдар үезинде бригадалар төптеринче комплекстиг үнүүшкүннерни четпес организастап турар, кинолекторийлерниң ажылы кошкак, лекторларны көргүзүг материалдары-биле шуут хандырбайн турар.

О. МАСПЫЙ-ООЛ,
лектор.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

● **ВАРШАВА.** Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар делегей харылзааларының хөгжүлдезин чепсегленишкиннерни дүжүрериниң болгаш тайбың кады ажылдажылганың оруунче киирер дээш, кижи төрелгетенни термоядролуг дайынның айыылындан чайладыр дээш чаа күженишкиннерни үндүрүп турар деп, ССРЭ-ниң даштыкы политиказынга тайылбыр бериш тура, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн. Чепсегленишкиннерни дүжүрери — совет политиканың кичээңгейиниң төвүнге кезээде туруп келген. Чепсегленишкинни эндере бүдүрерин соксадырынга, бүгү делегейниң айыыл чок чоруунга эң-не чугула түве болза, стратегтиг шаап халдаашкын чепсээн кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажылгаларының чедиишкинниг болгаш дүрген доозары болур деп ол солун түңнээн.

● **ПРАГА.** МАРН ТК-ның бирги секретары, МАР-ның улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал баштаан МАР-ның партия-чазак делегациязының ЧССР-де эгелээн аян-чоруунга тураскааган материалдарны чехословак парлалга калбаа-биле чырыдып турар. Социализмниң бир чуртунуң чедип ап турар чедиишкини — социалистиг дем каттыштырылгазының чедиишкини боор турар, ынчангаш бистер бистиң кады ажылдажылгавысты моон соңгаар-даа улам калбартыр бис деп «Руде право» солун айыткан.

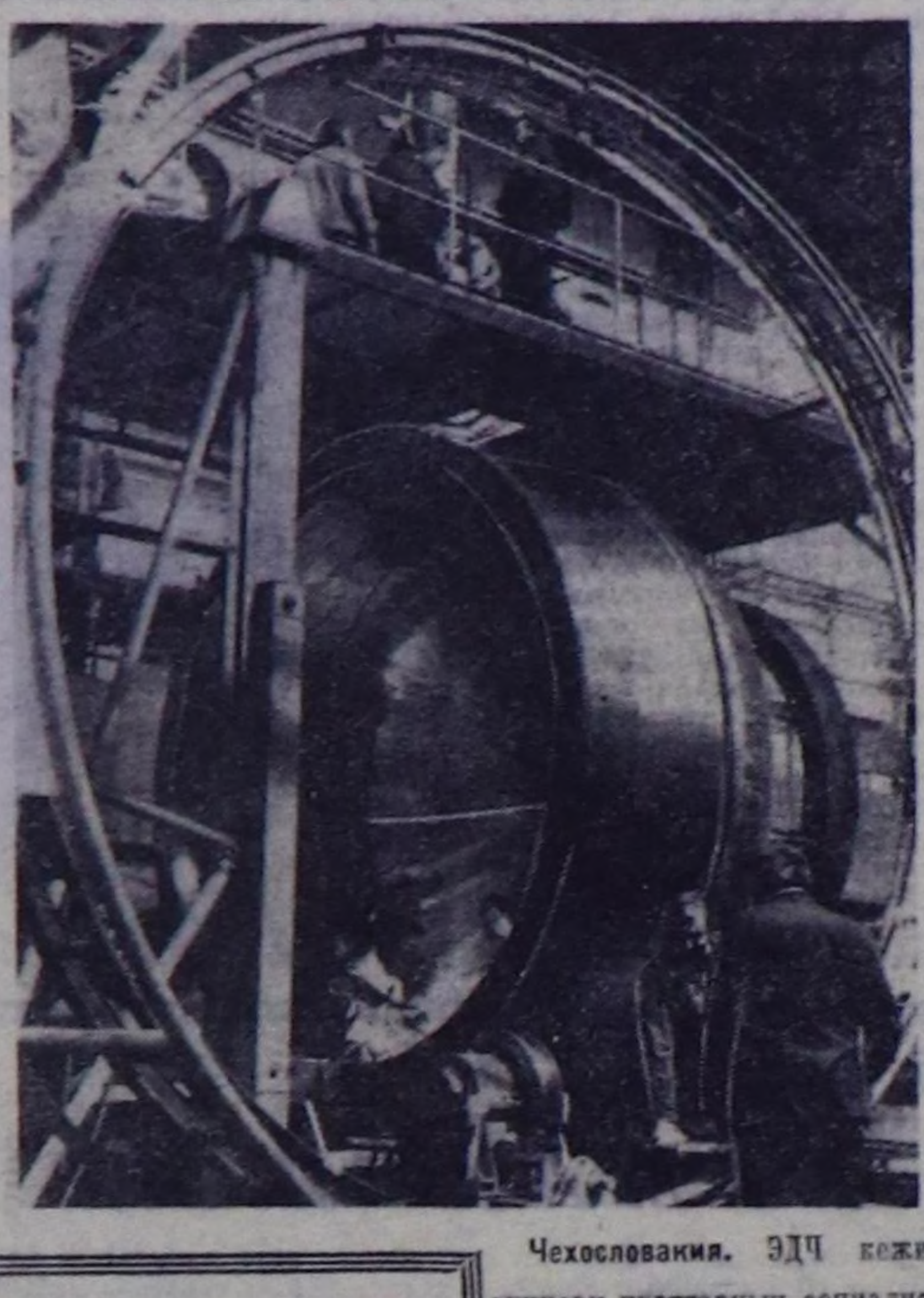

Чехословакия. ЭДЧ кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязының программазын ёзугаар Пльзенде В. И. Ленин аттыг «Шкода» дээр бүдүрүлге каттыжышкыны атомнуг электростанцияларга технологтуг дерилгелерни бүдүрер талазы-биле кол бүдүрүлге чери болу бээр. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир «Шкоданың» машина тудукчулары чыл бүрүзүнде-ле беш реакторларны бүдүрер. Ооң-биле кады АЭС-ке 500 муң болгаш бир миллион киловатт күчүлүг турбиналарны шиңгээдип ап турар.

ЧУРУКТА: технологтуг дерилгелер бүдүрүп турар цехте.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ЧААРТЫ КЫЛЫП ЭГЕЛЭЭН

⊙ **УЛАН-БАТОР.** Ыяш ажылдап кылыр талазы-биле Моолда эң улуг боор турар Тосоонцэнгэлиин комбинадын чаарты кылыр ажылдар эгелээр. Ыяш дилер болгаш ажылдап кылыр цехтерни калбартырып, чылыг болгаш электри коммуникацияларын чаартырып кирип турар. Эрги дериг-херекселдерни бедик бүдүрүкчүлүг механизмнер-биле солуур. Ыяш сөөртүр совет тракторлар, машиналар болгаш өске-даа техника келир. Күрүне ол бүдүрүлгени чаарты кылырынга 68 миллион төгериктиг үлүн берген.

1990 чылга чедир чурттуң арга-арыг курлавырын комплекстиг ажыглаарының чаңгыс схемазынга дүүштүр бо комбинатты калбартып турар деп Моол Арат Республиканың ыяш ажыл-агыйы болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүрүнүң министри эш Цэдэн СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга дыңнаткан.

(СЭТА).

ПОЛИТИКТИГ НҮГҮЛДЭЭШКИННИ СОЙГАЛААН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Социалистиг Кубаны Африка чурттарының иштики херектеринге «холгаарлап» турар дээр дугайында Вашингтоннуң нүгүлдээшкини буураашкынга таваржып турар.

Ол дээрге, «шуут-ла кядыынчыг нүгүлдээшкин-дир» деп Кубаның Компартиязының бирги секретары, Күрүне Чөвүлелиниң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро чугаалаан. Фидель Кастро ол медеглелди америк бөлүк корреспондентилерге берген интервьюзунуң үезинде чугаалаан, ооң допчулалын июнь 14-те «Вашингтон пост» болгаш «Нью-Йорк таймс» солуннар парлаан. АКШ-тың талазындан каржы буруудадышкыннар куба-америк харылзааларда деңнилгениң аргазын чаза тепсип турар-дыр, АКШ бо айтырыгны элээн боттуг кылдыр көрген болза эки болур ийик деп Кубаның удуртукчузу демдеглээн.

Президент Дж. Картер Кубаның Африкага политиказынга хамаарыштыр өске улус аскы дыңнааш, чазыныкап-дыр, ынчалза-даа ооң шынын билип алыр аргазы бар деп Ф. Кастро чугаалаан.

Каттышкан Штаттарның чорудуп турары каржы угланышкын, кыжанышкынның болгаш ыыышкынның политиказы болза «шыңгыы, каңчаар-даа аажок улут, харысалга чок частырыг» болур деп Кубаның удуртукчузу медеглээн. «Бо политиканың ады болгаш фамилиязы бар. Бо — Бжезинскийниң политиказы». Кубага удур буруудадышкын — «Бжезинскийниң кабинединге чогаадып кылган нүгүлдээшкин болур» деп Ф. Кастро чугаалаан.

Президент Дж. Картер Чикагога парлалга конференциязы эрттирип тура, Кубаның Африкада политиказынче халдаашкынны кылып, Заирде болуушкуннарга Кубаның хамаарылгазы чогунуң дугайында бар медээни чүге барымдаалаваан ирги? деп айтырыгны Ак бажыңның төлээлекчизинге салган. Президент «ону кылырын албан эвес деп көрген» деп тускай төлээлекчи харыылаан.

Америк конгрессменнер Солярз болгаш Бейленсон Кубага чоруп турар үезинде Ф. Кастро-биле ужурашкаш, ээп чана бергеннер. Медээлерде алдывыс, Ф. Кастро-биле үр шактарда беседа-даа кылдывыс, ынчангаш АКШ-тың Кубага удур эдип үндүрген «нүгүлдээшкиннеринге ам чигзинип турар апардывыс» деп олар Вашингтонга парлалга конференциязынга чүве чугаалап тургаш, медеглээннер. АКШ-тың чазаа ол буруудадышкыннарын бадыткап-даа шыдаваан деп олар чугаалаан.

Кубаның чөвүлекчилери Африкада туруп турар дээр чүүлдү долгандыр «ырдынчек кампанияны» чорударының барымдаазы чок деп Солярз болгаш Бейленсон медеглээннер. Агрессияга таварышкан тускайлаң күрүнелерниң чазактары оларны ынаар чалаан деп конгрессменнер айыткан. АКШ-тың чазаа бо айтырыгны долгандыр шуугаашкынны кылып тура, Барыын чүк чурттарының хөй санныг шериглериниң Африкада туруп турарын ыттавайн, ийи арынныг чоруун көргүзүп турар деп төлээлекчилер палатазының кежигүннери база демдеглээн.

ВАШИНГТОНДАН ЧЕПСЕК АЛЫР ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң бөлүктеринде билдине бергени-биле алырга, чоокку үеде Сомалиниң президентизи Сиада Барренин Вашингтонче аян-чоруу болур. Могадишога америк боо-чепсекти моон соңгаар-даа садарының дугайында чугаалажышкыннарны ол чорудар. Америк хөй боо-чепсекти садарын боттандырып чорударын дорту-биле өөренип көөр шериг миссиязын Сомалиже чорудар дугайында шиитпирни АКШ-тың чазаа хүлээп алган деп чоокта чаа албан ёзузу-биле медеглээн.

Эфиопияга удур сомали таланың кыпсып үндүрген агрессиязының үезинде Сомалиже америк боо-чепсекти Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң реакцыылыг ёзу-чурумналын дамчыштыр хөйү-биле чорудуп берип турган. Даштыкы агентилелдерниң дыңнадып турары-биле алырга, Сомалиге боо-чепсекти амгы үеде НАТО-нуң өске чурттары, а ол ышкаш Кыдат, Сауд Аравия, Египет чорудуп бээрин үргүлчүлевишаан турар.

КНО-нуң айыттынган бөлүктериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, америк-сомали шериг дугуржулгазын белеткеп кылган. Чижээлээрге, Вашингтоннуң Сомалиже чорудуп турар боо-чепсектери «бот камгалал» сорулгаларынга бараан болур деп чугааны планнап кылган. Ынчалза-даа ол боо-чепсекти Сомалиниң кожаларынга удур агрессияның чаа актыларын чорударынга хереглээр.

НАЙРОБИ. (СЭТА). Сомалиге хөй боо-чепсекти садарының дугайында Каттышкан Штаттарның шиитпири Кения Республиканың үндезилеттинген дүвүрээзинин болдурган. Ооң девискээри сомали шеригниң боо-чепсектиг чөңгээлээшкиннеринге хөй удаа таваржып келген. Сомалиге боо-чепсек садарын Кенияның чазаа чүнүң-даа мурнунда Кенияга удур өжээнниг хөделишкиннер кылдыр үнелеп көөр деп, бодунуң чугаазының бирээзинге Кенияның даштыкы херектер министри М. Майяки медеглээн. Африка Рогунда байдалды бистиң чуртувус шыңгыы сагып салышкын-биле болгаш ол байдалды улам-на ханыладып болур хире ындыг хөделишкиннерни улуг серемчилел-биле хайгаарап турар деп, ол демдеглээн.

ДАШТЫКЫ ДУЗАЛАМЧЫДАН ХАМААРЖЫР

КАИР. (СЭТА-ның корр.). 1978—1982 чылдарда чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң беш чыл планының дугайында хоойлу төлевилелин Египет Араб Республиканың улус хуралы чүүлдүгзүнген, ынчалза-даа ону ниитизи-биле чүүлдүгзүнгеш, чүге дизе, планны шуут хүлээп алырын соңгаарлаткан.

Планның чамдык экономиктиг көргүзүглериниң ылаптыг үндезини четпес, чамдык чүүлдери эренгей болганы чугаалажышкын үезинде илерээн. Ук планны чедир чугаалажыры октябрь айның ортан үезинде болур, ынчангаш планны улам тодаргай болгаш ылаптыг ажылдап кылырын план комиссиязындан депутаттар негээн. Египет ам дээрезинде план чок чурттаар ужурга таварышкан.

Планны хүлээп алырын соңгаарлатканының өске чылдагааны база бар. «Ажык эжиктерниң» политиказын чорутканының түңнелинде Египет экономика улуг бергедээшкинге таварышкан, Персид мугулдурунда нефть тывыштыг чурттарның болгаш Барыын чүктүң чамдык күрүнелериниң доллар-биле дузалап турарының ачызында Египет «план ёзугаар» ажылдаар аргалыг боор турар. Египет чазак амгы планны чогаадып кылып тура, акшаландырышкынның бо үндезиннеринге кордап турган болгаш капитал салыышкынының ниити хемчээлин 12,4 миллиард египет фунт акшага көрген турган. Ооң бай өңнүктери Египетке чеже хире түңнүг кредитти болгаш чээлини бээри бөгүн билдинмес чүве болганда египет чазак бюджетти акшаландырарының ылаптыг саңнарын билбес болбайн канчаар.

Египеттиң ийи министри Сауд Аравияже албан чоруу кылып чорупкан. Олар Эр-Риядка баргаш, Египеттиң экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле Персид мугулдуру чурттар организациязының бээр капиталын 1 миллиард долларга улгаттырарының дугайын чугаалажыр деп парлалга дыңнадып турар. Ооң-биле кады ЕАР-га кредит берип турар Барыын чүктүң 25 чурттарының болгаш организацияларының төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы Парижте июнь 14-те ажыттынган. Египет чазак бодунуң экономиказын деткиир база хөй санныг өрелерин төлээр дээш олардан чаа чээлилерни алырынга кордап турар.

Моон алгаш көөрге, Египеттиң келир үедеги хөгжүлдези эрги хевээр-ле даштыкы чурттарның дузаламчызындан хамааржыры илдең-дир. Моон ужурунда египет удуртулганың политиказы аңаа чээли, кредит берип турарларның, бирги ээлчегде Эр-Рияттың болгаш Вашингтоннуң эрге-ажыктары-биле холбаалыг болуру чайлаш чок.

Н. ЗАБОРИН.

ЫНЧАН ол анай, хураганнарын кадарып, кызыл-даван маңнаар турган. Эртенги, кежээки шалыңга чүгүрерге солуну кончуг ышкажыгай: эчигей, ие олчаан орукталып чыдып каар. Кат, тоорук быжа бергенде, оон-даа магалыг. Аргаларда көк-кат көп чайт, Сайлыг-Сут унунда инек-караалар борбак кара-кара, пөштер бажында тооруктарның аарындан оларның бүдүктары эгли берген тургулаар. Каттаар, тооруктаарындан аңгыда бес казып, ону хазындырып чип, кадыктап аарга онза-ла эки. Ачазы бес кадыкты кажан бузарын ол четтикпейн манаар, харын-даа, чамдыкта шыдашпайн айтыргылай-даа берген турар.

Бүрүшкек-оол ындыг бодалдарга алыскаш, Он бажында арт кырынче үнеринге чоокшулап келгенин безин эскербээн. Баштай болап эртип тургаш, кадыр ийлерде аът оруун эскерип, машиназын тургузуп алгаш, топтап көөр турган. Ужуруп айтырар кижи-даа чок боор. Бир-ле катап ада-иезиниң аалынга барган. Он бажында аът оруунуң дугайында ачазындан айтырган.

— Ол дээрге бистиң адаөгбелеривистиң изеп каан кокпалары-дыр оглум,—деп, ооң адазы, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Моңгуш Лопсанайович Агыйнак харыылаан.—Шаанда тываларның аннап-диңнеп, хакас чурту-биле харылзажып, пөс-таавы, шай-таакпы садып алыр дээш аргыжып турган оруу-дур. Мен бодум база аныямда ол оруктап чеже катап чорбадым дээр. Сали даапың сиртинче үне бээрге, кыжын-даа, чайын-даа болганчок-ла хадып турар чүве эвейикпе.

— Шынап-ла, ындыг чер чорду—деп, оглу бадыткаан.—Баштай эртип тургаш, хаттыг хүн ыйнаан дээш шоолуг ожаавас кижи мен. Сөөлүнде эскерип турарымга барык доктаамал хадымырлап, кыжын чамдыкта шуурганнай бээр ат чорду. Абазаже баар орук олап эрткен, аът оруу база ында. Ону бодаарга шаанда тывалар кокпаны кая изээрин база эндевейн турган ышкажыл.

— Чоонган деп—деп, ачазы чугаалаан.—Тывалар оруктуң дортун база барымдаалап, бодап тургаштың өлче чортуп ажып, дедир ээп кээп тургаан болгай. Үжүк-бижик билбес-даа болза, угаанныг кижилер чүвениң ужурун кайын эндээр.

Бүрүшкек-оол Барыын Саянның—Он хемниң бажында арт кырынче тавaар чүткүдүп үнүп келгеш, машиназын тургускаш, үнгеш, оозун долгандыр кылаштап, шинчилеп, дугуйларын тепкилегилээн. Башкарган хөлгезиниң байдалы эки болгай. Чаъс кезек када цамдай берген. Саянның аар ийинде чиңгир ногаан тайгалар хоюг ак «бөргүн» кедип алган тургулаан. Ол машиназын хөделдиргеш, акыдуңма Хакасияның девискээринче кирип, Абаза кайы сен дээш хап бадыпкан. Ногаан-ногаан эзимнерлиг тайгалар кыры-биле, оларның ийлерин одуртур, белдерин дургаар чүгүртүп орда оңзазын чүү дээр боор. Бирде туманның баараанын көрүп, чамдыкта ооң аразы-биле-даа хап орар.

Шак ынчап чорааш, Абазаже эрте-ле хап кире берген. Аас-кежик боор, чүъгүн дүргеп дүжүргеш, Ак-Довуракче эккээр цементини база эртежик чүдүртүп алган. Чамдыкта чүъгүн-даа дүжүрерде, чүък алырда-даа дыка үр манаар ужурга таваржыр. Ылаңгыя кыжын ынчап баарга бергезин канчаар ону. Машиназын элээн каш шак иштинде изидер апаар. Ол-бо кижи-биле чугаалажыр, дугуржур, харын-даа маргыжып-даа турар-ла. Ынчангаш чанарынга белен апарганынга ол өөрүп, чемнени шаап алгаш, машиназын мунгаш, дедир ээпкен. Демги-ле ногаан эзимнер ожум чылып эртип турган. Дээр аяскан. Хүн чүгүрүүнде кире берген.

Арт кырынче өрүлеп үнүп орда-ла, имир дүшкен. Сын кырынче база катап үнүп келгештиң, өөрепген чаң-биле доктаап, машиназын шинчилеп, ону долганган. Серин салгын ооң хүнге додуккан хүрең арнын эргелеткен чүве дег сүйбагылаан. Сын кырындан дүнеки дээрде сылдыстар улуг кылдыр костүп, дүнеки чорумалга байыр чедирген чүве дег чайнагылап турган.

Каржып-солчуп эртип турган машиналарның саны хүндүскүзүнден эвээжээн. Ынчалзажок бо орук черле куруглаар эвес. Кезек болгаш-ла бирээ таваржы бээр. Бүрүшкек-оол бодунуң АТБ-зиниң машиналарын таныш-даа чораан.

ЭРГИЛЭЭН ай орайтадыр үнүп келген. Дүн. Кайы-даа талада кара эзимнер. Дээрде тавaар чылып орар ай. Чүгле ооң машиназының даажы дүнеки ыржымны үреп чоруп орган. Бо оруктап ол та чеже катап арттаан. Ылаңгыя кыжын соокта орук дошталы бергенде арттар кырынче үнери болгаш оон бадары кончуг берге. Оваарымчалыг чорбас болза, айыылга таваржып болур. Дуржулгалыг мен дээш-ле бодунга холун эрттир ынанган херээ бар бе. Ынчангаш ол дугуйларга кедирип алыр илчирбезин черле кагбас.

Бүрүшкек-оол кезек халдып органда шагзырай берген. Машиназын орук кыйыынга доктаадыпкаш, бичии када кум кыннып алырын шиитпирлээн. Кабиназынга эптештир чыдып алгаш, карактарын шийипкен. Элээн чыткан. Шагзыраан, чыдыксаазы келген-даа болза, чогум уйгу келбээн. Бодалдар ооң сеткилин дүвүредип турганы ол боор оң. Чүге дээрге, чоруп ора чаңгыс уруунуң дугайын бодап чораан кижи-дир. Ол черле ындыг. Узун орук чорaанда уруунуң, аал-оранының дугайын бодангылай бээр.

Ооң уруу шагда-ла өзүп, аалындан элээн ырап келген. Кызылда Күрүнениң педагогика институдун бо чылын доозар. Кандыг-даа кижиниң төлү төлү-ле болгай. Чеже-даа улгады берген болза, ам-даа чаш кылдыр бодап, сагыш човап чоруур. Бүрүшкек-оолдуң кызы Шевер-кыс ада-иезиниң сеткилин мыңчага хомудадып көрбээн. Школага өөредилгези, чуруму эки, эш-өөрү-биле эптиг-ээлдек деп мактадып чораан. Институтта база эки дээн студентилерниң бирээзи болуп турар. Дүвүрээр хире барымдаа чок ышкаш. Ындыг-даа болза бо-ла бодай бээр. Ам база тайгада машина иштинде чааскаан чыдып алган багай кызым кандыг чор ирги, кайы хире өөренип тур ирги деп иштинде бодаңып, кызып сактып чыткан. Бодалдар удутпас боорга, карактарын көрүп келген. Соңга өттүр сылдыстар чырып, соок ай маажым чылып бар чораан. Оон бир көөрге, бир сылдыс чүгүрүп баткаш, эсти берген. Ооң халаан чериниң орнунга ак ие артып калган.

Моңгуш ону көргеш, та чүге-ле ийик, мыңчаар бодаан. Сылдыс чүгүрүп баткаш, эстип калза-даа, хензиг изин арттырып кагды. Кижи мөңге чурттаар эвес. Ынчангаш амыдыралга изин база арттырар ужурлуг. Аңаа исти изээр диле чүнү канчаарыл? Хамыктың мурнунда ниитиниң херээ дээш ак сеткилдиг ажылдаар. Мен чаңгыс черге чээрби чыл чыгыы чолаачылап келдим. Кады кирген өөрүмден арткан улус эвээш. Янзы-бүрү чылдактар ужун чоруй баргылаан. Бо үениң иштинде шаңнадып-мактадып-даа, чамдыкта, чажыргаш чоор, чемелеттип-даа келдим. Черле алыс ниитизи-биле багай эвес дириг чор мен. Ак-Довурак АТБ-зиниң төөгүзүн коптарар болза, мээң эскертинмес-даа бол, исчигежим бар боор оң.

Шак ындыг бодалдарга алзып, караан көрүп алган чыдырда-ла, даң хаяазы агарып келген. Ол тура халааш, машиназын хөделдиргеш чорупкан. Даң бажы шара-хере, даш бажы сарыг-шокар турда хемге киир шаап келген. Оон эриинге доктаагаш, «Экии, Алаш!» деп иштинде мендилээш, соок суг ижип, арын-бажын чуун алгаш, дыка-ла сергей берген.

Моңгуш Бүрүшкек-оол Ак-Довурак кайы сен дээш чүгүртүп орган. Эртенги хүнүнүң херелдери даглар баштарын шоодуп, машина кабиназынче кирип, ажыл дээнде карак-кызыл, ак сеткилдиг хоочун чолаачыны эргелеткен чүве дег, ооң арнын хоюнадыр сүйбап тургулаан.

Б. МОНГУШ.

РЕВОЛЮЦИЯДАН ОЙТАЛААН ТЕОРИЯ

Албанияның күш-ажыл партиязының ТК-ның политбюро кежигүнү, секретары Р. Алия Тирана хоорайга болган митингиге чүве чугаалап тура, «үш делегей» дээр кыдат теорияны шыңгыызы-биле шүгүмчүлээн деп АТА агентилел дыңнаткан.

«Үш делегей» дээр теория болза марксизм-ленинизмни оппортунизм-биле солуур дээн сорулгалыг. Ол теория — пролетарийлерни болгаш улустарны буржуазия болгаш империализм-биле, реакция болгаш фашизм-биле каттыштырарын чарлап, ону национал хамаарышпас чорукту камгалаары деп агартып турар. «Үш делегей» теориязы улустарның революстуг ёзузун чидирер сорулгалыг болгаш америк дарлалга, мурнундагы колонизаторларның үптекчи дарлаашкынынга удур демиселден ойталаарынче оларны кыйгырып турар.

«Үш делегей» теориязы — антимарксистиг болгаш контрреволюстуг теория деп Р. Алия демдеглээн. Ол теория революциядан ойталап турар болгаш улустарны делегей дайынынче чыган турар. Ону улустарның хамаарышпас болгаш тускайлаң чоруун камгалап турар теория кылдыр көргүзерин оралдажып турар, а херек кырында байдалды алырга, ол — чүгле дайзыннарга бараан боор турар. «Үш делегей» теориязы хосталга, национал хамаарышпас чорук дээш улустарның демиселин революцияның чарылбас кезээ кылдыр көрбейн турар. Мындыг янзылыг бодалдар хосталгалыг демиселге ажык бербес болгаш империализмниң арттырганы бүгү-ле чептиг эвес чүүлдерни нептередир дээн оралдажышкын болур. Бо теория чүгле революцияны эвес, харын улустарның хамаарышпас чоруунуң херээн чаза тепсип турар.

Пентагон болгаш НАТО, Гитлер үезиниң болгаш Мобутунуң генералдары демиселдиң ниити фронтузунга киришкен турарын «үш делегей» теориязы сүмелеп турар деп, Р. Алия чугаалаан.

Р. Алияның чугаазынга албан пропагандазында нептерээн антисовет чулчуруушкуннар хөй болган.

(СЭТА).

КАРА САГЫШТЫГ ПЛАННАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Ийи чурттуң аразында харылзааларны таарыштырып тургузарынче угланган Вьетнамның чөптүг болгаш чогаадыкчы саналдарын хүлээп албайн турар Кампучияның чагырыкчыларының туружун делегейниң хөй-ниитизи буруу шапкан деп, «Ннян зан» солуннуң июнь 13-те парлап үндүрген редакция тайылбырлалында онзалап демдеглээн. Ындыг болганының ужурундан амгы үеге чедир Кампучияның эрге-чагыргалары Мурнуу-Чөөн Азияның улустарынга хамаарыштыр кара сагыштыг планнарны үндүрүп турар реакциялыг күштерниң аңгыда делегейде кандыг-даа деткимчени албайн келген.

Кампучияның премьер-министриниң даштыкы херектер талазы-биле оралакчызы Иенг Сариниң чоокта чаа Японияже аян-чоруунга хамаарыштыр «Ннян зан» солун Токионуң хөй миллион чурттакчыларының аразындан Вьетнамга хамаарыштыр Кампучиядан келген аян-чорукчунуң хоп-меге чугаазын чүгле 250 кижи, ооң иштинде КУР-нуң Японияда элчини чүгле дыңнаан деп демдеглээн. Ооң соонда кампучия эрге-чагыргаларының кылганы фильмни көргүскен. Ында кампучия шериглерниң Кыдаттың сатиан аар үгес-боолаларын болгаш шериг чепсек-херекселдерин Вьетнамга удур ажыглап турарын удаа-дараа көргүскен.

Массалыг узуткаашкынның өлүмнүг чепсээ — нейтроннуг бомбаны АКШ-на бүдүрер дээн планнарга удурланган шимчээшкин бүгү делегейде калбарган.

Норвегияда «Нейтроннуг бомбага удур акция» дээр шимчээшкин чартык миллион ажыг норвегтерни каттыштырган.

ЧУРУКТА: нейтроннуг бомбаны хоругдаары дээш кампания үезинде Ослода үндүрген плакат.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

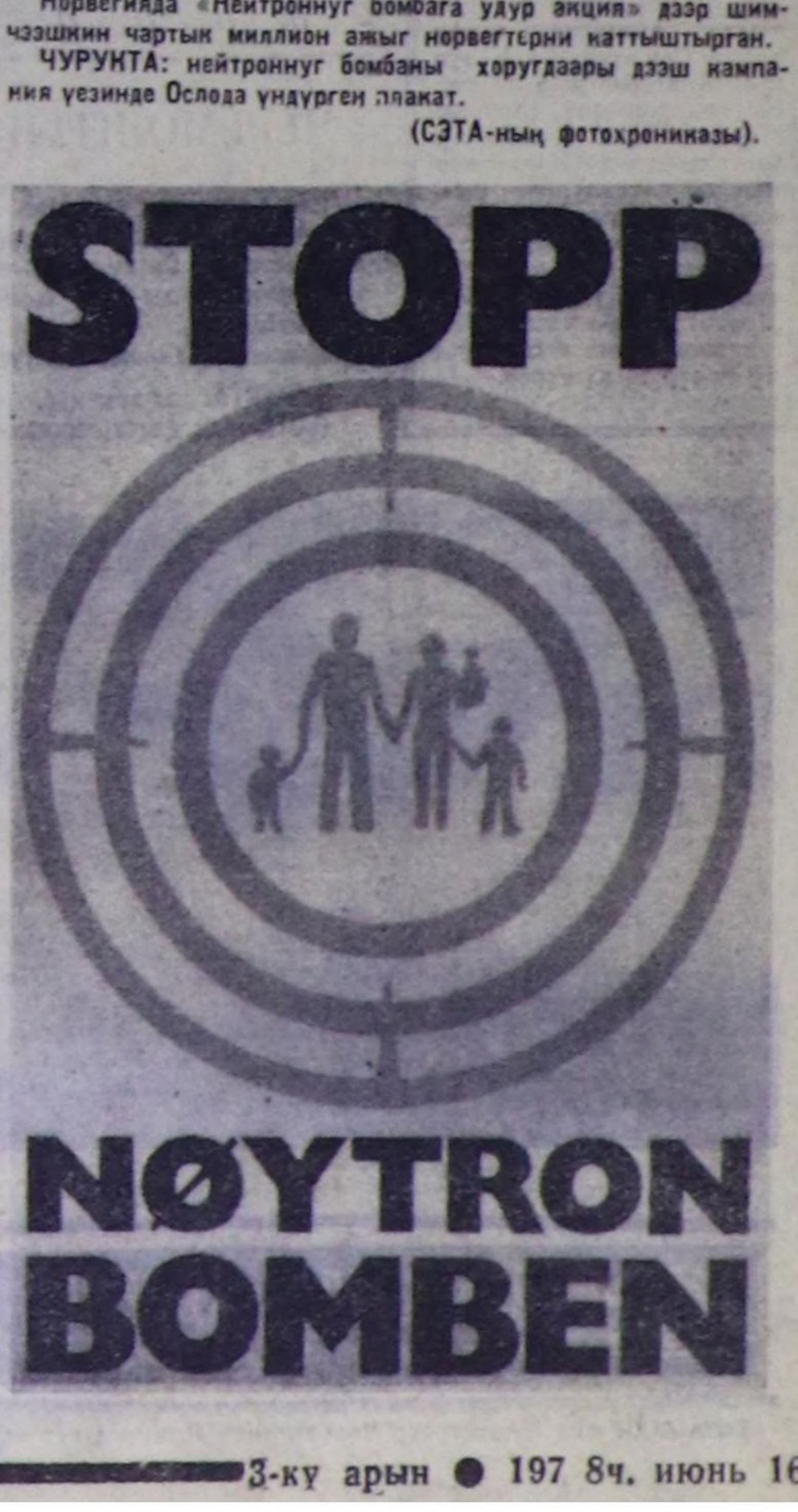

Төрээн чуртувуста

ТӨӨГҮ КИЧЭЭЛИ

БАКУ. (СЭТА-ның корр. Н. Барский). Бакунуң бөлүк школаларының доозукчуларынга оларның школачы амыдыралының сөөлгү кичээли СЭКП-ниң тургустунганындан бээр 75 чыл болганынга тураскааткан кичээл болган. Ол кичээл бо чүс чылдың эгезинде ленинчи «Искраны» чажыт парлап турган «Нина» типографиязынга — ам музейге болган. Каш чылдар бурунгаар амгы доозукчулар борта пионерге кирген, комсомолчу билеттерни алган. Төөгү экзаменниң мурнунда олар маңаа революцияның хоочуннары-биле ужурашканы бо.

— Бо бажыңның өскелеринден ылгалбазы, кичээнгей хаара тудар онзагай чүве чогу чажыт типографияны тургузарынга таарыштыр кааптан турган чүве — деп, Азербайджан ЛКСМ ТК-ның чанында Революсчу алдар чөвүлелиниң даргазы, 1917 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Мусаиб Далашев школачыларга чугаалады.— Борта РСДРП-ның II съездизиниң материалдарын, В. И. Ленинниң ажылдарын парлап турган. «Искраны» чажыды-биле парлап турган типографиялар Россияга чаңгыс ол эвес турган, ынчалза-даа «Нина» типография хаан чазааның шиишкиннеринге таваржаан туттурбаан.

Революцияның хоочуну өңгү класстыларга солунчун социал-демократтыг бөлгүмнерин чаңгыс партия кылдыр каттыжарынче кыйгырган номерниң артып калган матрица-маңын көргүскен. Коминтернниң III конгрезинге В. И. Ленин-биле ужурашканының дугайында чугаалаан.

Партияның, Улуг Октябрьның хереенге шынчы болурун доозукчулар даңгыраглаан.

ЧИҢ ЧЕДИП КЕЛГЕН

ДУДИНКА. (Красноярск край). (СЭТА-ның корр. Р. Трусов). Доштуң ажыттынганы билек Сибирьниң эң улуг портунда хем судноларының баштайгы бөлүү чедип келген. Дудинканың докерлери оларны уткууруңга ыяк белеткенгеннер. Кыш дургузунда судно өртээлин далайдан кээр доштардан камгалаан чалды 100 метрге уламкан. Дош баткан соонда, суг көдүрүлгениден өртээлдерниң чамдызы ам-даа белен эвес: сугнуң деңнели 16 метр бедээн. Суг чоорту сыгап, дошту Карск далайже углай алгаш барып эгелээр. Ийи-үш неделя болгаш порт долу күчүзү-биле ажылдап эгелээр.

Баштайгы чиң судноларының келгени-биле кады портчуларның белен эвес чымыжы эгелээн ол. Моон соңгаар Дудинка порту бүдүн чылда ажылдап турар апаар. Ооң эгези бо. Күзүн соок Енисейге дош пыжыгынын кедириптерге, ээлчегни Мурманскиден болгаш Архангельскиден Норильскиниң даг-металлургия комбинадынга чүъктер дажыглаан далай судноларын хүлээп алыр. Оларның доктаар чери Дудинка болур. Портчулар бо чылын беш миллион тонна ажыг чүъкти чүдүрүп, дүжүрер.

«СӨСТҮҢ УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ ЭГЕЗИ ААС ЧОГААЛЫНДА».

М. Горький.

ААС ЧОГААЛЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бажыңының чанындан тыва национал идик-хептиг, чараштыр бүрүн дерип каастаан аъттыг дөрт кижи үндүр чортуп келгеш, суурну кезип чорупту. Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан аас чогаал байырлалының эгелээр черинче суурнуң чурттакчы чонун ол аъттыг кижилер чарлап, аңаа киржиринче чалап чорупканы ол. Удатпаан чок СЭКП райкомунуң бажыңының мурнунда Ленин шөлүнге улус долдур чыглып келди. Аас чогаалының янзы-бүрү хевирлеринге болур конкурска киржир дээн уран талантылыглар, ол ышкаш «Саян» ансамбльдиң артистери чыылганнарның мурнунга чыскаалыпкан. Байырлалга киржир дээш чедип келген хүндүлүг аалчыларга, районнуң удуртур ажылдакчыларынга «1978 чылдың аас чогаалының байырлалы» деп бижиктиг лентаны кедиришптерге, олар В. И. Ленинниң тураскаалының баарынга чечектерни салган. Дөрт аъттыг кижи баштаан национал хептиг аас чогаалының киржикчилери, чыылган чон чыскаал-биле ыры-хөгжүмнүг Хемчик хемниң кыдыында чоокта чаа кылган ногаан театрже шууржупту. 300 кижи олурар театрның иштии, дашты чыылган чон-биле долган. Улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы С. Г. Амырбит уран чүүл байырлалын ажыткан, байырлал эгелээн.

Аас чогаалының уран чүүл байырлалынга Мөңгүн-Тайгадан тоолчу Саая Самбуу, Өвүрден каргыраа, сыгыттың күүседикчизи Сергей Куулар, Бай-Тайгадан тыва национал хөгжүм херекселдериниң пентередикчизи Хомушку Идамчап, Салчак Тойлу дээш өске-даа эт-сураглыг кижилер четкилеп келген. ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң кежигүнү И. А. Протский, «Смена» журналдың корреспондентилери, Тываның эртем-шинчилел институдунуң, улусчу чогаадылга бажыңының удуртукчу ажылдакчылары база киржип, байырлалды эрттиришкен.

Аас чогаалының байырлалы «Улустуң революсчу ырлары» деп темалыг конкурс-биле эгелээн. «Саян» ансамбльдиң ыраажылары бо конкурсту ажыткан соонда, ийи районнуң ыраажылары маргылдаазын эгелээн. Шаандагы улустуң ырларын ырлаар талазы-биле «Барлык» совхозтан кадарчы Монгуш Хөлбен, Кызыл-Мажалыктан Көгел Чойганмаа, Монгуш Семис-оол, Монгуш Каң-оол, Шекпээрден Зоя Ооржак, Ооржак Докпак-Кара болгаш өскелер-даа тиилекчилерниң санынга кирип, эки ырлааннар.

Тоолчуларның, алгаг-йөрээл, үлегер домактар, тывызыктар, дүрген чугаалар билир чеченнерниң конкурузун Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Мөңгүн-Тайганың тоолчузу С. Ч. Самбуу ажыдып, бодунуң тоолун, дүрген чугаазын, тывызыын чугаалаарга көрүкчүлер улуг сонуургап, адыш часкаашкыны-биле ону шаңнап турган. Чедеп харлыг кырганның тоолу, дүрген чугаазының утказы бедик, солун, хөглүг, а ыткан тывызыын кым-даа тып чадаан. Алгаг-йөрээлдиң дугайын эки тайылбырлап, солун алгаг-йөрээлди Аксы-Барлыктан келген Хертек Базыр чугаалаан. Бай-Тайганың төлээзи Константин Чүлдүм-оол аныяк-өскенниң мурнундан тоол чугаалаар талазы-биле база шылгараан, а Аянгатыдан Монгуш Доржу бодунуң чогааткан чечен чугаазын солун, аянныг кылдыр ыткан. Ол ышкаш Шекпээрден Ооржак Дондуп, Кызыл-Мажалыктан Ооржак Шевер-оол, Куулар Биче-оол олар чечен чугаа, тывызык чугаалаар талазы-биле мергежилдиин көргүскеннер.

Бай-Тал суурнуң национал хөгжүм ансамбли бо талазы-биле конкурсту эгелээннер. Национал хөгжүм ансамбли бо ийи районда сөөлгү үеде хөгжүп турары көскү. Эрги-Барлык суурнуң национал хөгжүм ансамбли маңаа ойнааш, ам Якутияже аъттанышканнар. Бедик шынарлыг, солун бөлүк күүселделерни «Шекпээр» совхозтуң, Кызыл-Мажалыктың национал хөгжүм ансамблиниң киржикчилери база көргүскен.

Хомусчулар ансамблиниң сайзырап, хөгжүп турарын, оон күүседикчилериниң бо талазы-биле талантылыын Тээли суурнуң Культура бажыңының болгаш «Бай-Тал» совхозтуң хомусчулар ансамбли көргүскеннер. Мону сайзырадып хөгжүдеринге бот-тывынгыр композиторлар Чүлдүм-Сюрюн Базыр-оол биле Салчак Тойлу оларның киирип турар үлүү улуг.

Национал хөгжүм херекселдеринге чаңгыстың күүселделеринге маргылдаа база солун болган. Тывада ховартаан, чидип бар чыдар шелер хомуска аялгаларны Бай-Тайгадан Хертек Шойгу аянныг күүседип көргүскен. Ол ышкаш игил, бызаанчыга ойнаар талазы-биле Аянгатыдан Хомушку Көгел, Бижиктиг-Хаядан Хомушку Биче-оол, Бай-Талдан Хомушку Идамчап олар тиилекчилерниң санынга киргеннер.

Хөөмей, сыгыт талазы-биле лауреат Өвүрден келген Сергей Куулар сценага үнүп кээрге чон чылыы-биле уткаан. Каргыраа, хөөмей, сыгытты күүседиринге уран талантылыглар бо ийи районда база хөйү-биле өзүп турар. Аянгатыдан хойжу Ооржак Очур-Дары эки каргыраалаан. Барлыктан аныяк сыгытчы Виктор Монгуш, Кызыл-Мажалыктан Монгуш Семис-оол, Монгуш Дыртыыпан олар бо талазы-биле тиилекчилерниң санынга киргеннер.

Эрги үениң болгаш амгы шагның кожамыктарын ырлажырынга конкурс база солун болган. Эң ылангыя Бижиктиг-Хаядан кадарчылар Саая Санчай-кыс биле Монгуш Хөлбен, Барлыктан Сарыглар Таваа-Самбуу, Дөң-Терезинден Ооржак Шаалдаң-оол оларның күүселделери эки болганын демдеглээн.

Уран-шеверлерниң хол-биле кылган ажылдарының делгелгезинге салдынган чүүлдер национал утка-шынарлыг, эки кылдынган болган. «Барлык» совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң кылганы бичии тыва өгбү бүрүн дерип каастаанын чон улуг сонуургап көрген. Делгелгеге Шекпээр биле Ак-Довурактың ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип, аъш-чемни база делгеп салган.

Кежээ Хемчик хемниң кыдыынга ортулукка улуг одагны кыпсыпкан. Ону долгандыр улус чыглып келген. Тыва оюннарны эгелээрин чарлаан. Тыва оюннар—«ак ынак октаары», «чинчи чажырары», «аржыыл кагары» дээш өске-даа оюннарны улус ойнап эгелээн. Бо оюннарны колдуунда улуг улустар ойнап, аныяктарны өөредип, айтып берип турган. Үстүнде болгаш өске-даа оюннарны ойнап өөредиринге Бай-Тайгадан Хомушку Идамчап, Салчак Тойлу, Мөңгүн-Тайгадан Саая Самбуу, Барыын-Хемчиктен С. Т. Амырбит болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкен. Воскресеньеде тыва национал хүрештиң девиир-самнаарын, аргаларын көргүзери-биле байырлал эгелээн. Маңаа хоочун болгаш аныяк мөгелерни эвилелдээн. Девиир-самнаарынга, аргалар көргүзеринге Бай-Тайгадан Киров, Хунан, Кызыл-Мажалыктан Иргит Хүреш-оол, С. Ондар олар шаңналдыг черлерни алгылаан. Оон соонда 32 мөгениң хүрежи база болган. Орта Хомушку Хомуш-оол шүүлген, а Фёдор Ондар үжүүрлешкен.

Ийи хүн үргүлчүлээн аас чогаал байырлалының түңнелдерин үндүрүп, тиилекчилерни дипломнар, хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле шаңнаан. Чүгле бирги чергениң диплому-биле белин 22 кижи шаңнаткан.

Аас чогаалының байырлалының эрткениниң дугайында боттарының бодалдарын чугаалап бээрин оон организакчыларындан болгаш киржикчилеринден түңнелинде дилээримге, бодалдарын, күзээшкиннерин илереттилер:

И. А. Протский, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң кежигүнү:

— Аас чогаалының байырлалы эки эрти. Тыва улустуң кайгамчык талантызын мооң мурнунда-ла билир мен. Эң ылангыя Ооржак Хунаштаар-оол-биле таныжып, бо бүгүнү өөренип көрген бис. Ындыг салым-чаяанныг кижилер хөй дээрзинге ам база катап бүзүредим. Моон шиилиттинген чүүлдерни пластинкаларга бижидип, телевидениеге көргүзүп, бо талантылыг кижилер дугайында солун-сеткүүлге хөйнү бижиирин күзеп, бодап олур мен.

С. Ч. Самбуу, Мөңгүн-Тайгадан тоолчу:

— Чер алдында чыдар төөгүнүң тураскаалдарын, үнелиг эт-септи бистиң археологтарывыс тып алыр, а көк баштыг кырганнарның бажында чүү барын тып, билип алырын озалдадыр болза болдуунмас. Ынчангаш мындыг байырлалга чаладып, киржип турарымга өөрүп олур мен. Моон соңгаар-даа мындыг аас чогаалының байырлалын эрттирип, борта кырганнарны, аныяктарны хөйү-биле эвилелдээрин күзедим. Бо эрткен аас чогаалы ёзулуг байырлал болду.

Ч. Ч. Куулар, республиканың улусчу чогаадылга бажыңының директору:

— Бо байырлалды эрттирериңге СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң удуртур ажылдакчылары улуг дузаны чедирип, идепкейлиг болду. Ынчангаш аас чогаалының байырлалы шиитизи-биле эки эрти. Хөй-хөй чаа материалдар илерээн, аас чогаалын пропагандалап, ону эртемге ажыглаар талазы-биле байлак материалдарны чыып алдывыс.

Аас чогаалының эрткениниң дугайында чамдык киржикчилерниң бодалдары ындыгдыр. Тыва АССР-ниң Конституциязында: «Тыва АССР-де профессионалдыг уран чүүлдү болгаш улустуң уран-чечен чогаадылгазын хөгжүдерин бүгү хемчеглер-биле деткип турар» деп бижээн. Ынчангаш бо аас чогаалының байырлалы маңаа тодаргай бадыткал болуп, улуг байырлал, аныяк-өскенге өөредиглиг, солун болуп эрткен.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТАРДА: Тээли ортумак школазының башкызы, аас чогаал фестивалының идепкейлиг киржикчизи Анчымаа Сагынмаевна Чүлдүм; байырлалга үжүүрлешкен мөге, ССРЭ-ниң спорт мастери Фёдор Ондар шаңнал ап тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Бистиң культура байлаавыс

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕНГЕ ХАМААРЖЫР

Тураскаалдар болгаш тураскаалдыг черлер талазы-биле Бүгү-делегей чөвүлелиниң (ИКОМОС) Кол Ассамблеязы май 21-ден 25-ке чедир Москвага болгаш Суздальга болуп эрткен. Ооң киржикчилери чөвүлелдиң чиңгине секретарының отчёттарын дыңнап, чугаалашкан, чоокку үш чылда ажыл-чорудулганың программазын хүлээп алган болгаш удуртулганың чаа составын соңгаан. Ук ассамблеяга киириштир «Амгы ниитилелде төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдары» деп эртем-теоретиктиг коллоквиум база болуп эрткен.

ПМА-ның корреспондентизи Александр Скороход-биле беседазынга ИКОМОС-туң президентизиниң оралакчызы, ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң уран чурулга болгаш тураскаалдар камгалаазының эргелелиниң начальниги **Александр Халтурин** мынча дээн:

— ИКОМОС-туң ажылынга эвээш эвес улуг-хуузу Совет Эвилели киирип турар. Чижээ, бистиң эртемденнеривистиң төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын катап тургузарының болгаш оларны кадагалаарының талазы-биле методика сүмелерин совет комитет өске чурттарга берип, олар-биле эртемниң янзы-бүрү информацияларын солчуп турар. ССРЭ-де чурттап турар бүгү-ле улустарның культура байлактарын камгалаарын бистиң чуртувуста херек кылырында боттандырып турар.

Октябрь революциязының Россияга тиилээниниң баштайгы хүннеринде-ле чоннуң эрге-чагыргазы эрткен үениң культура болгаш төөгү талазы-биле үнелиг чүүлдерин камнап хумагалаарынче ажылчы чоннарны кыйгырган. Бо айтырыгга кайгамчык улуг роль Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинге онаажыр. Совет эрге-чагырганың баштайгы берге чылдарының үезинде ооң айтышкыннары төөгүнүң болгаш уран чүүлдүң дыка үнелиг чүүлдерин камгалап алырынга улуг дузалыг болган.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарын айыткан баштайгы хоойлуларны хүлээп алганындан бээр бо чылын 60 чыл болуп турар. Ук хоойлуларның кол-ла ужур-утказы болза шаандагының культура байлактарын ажылчы чоннарның калбак массаларының эстетиктиг, сагыш-сеткил болгаш идейлиг кижизидилгезинге бараалгадыр сорулгалыг болур. 1918 чылдың октябрь 5-те хүлээп алган бир шиитпирде бүгү-ле «монументалдыг болгаш эт-сеп тураскаалдарын» бүрүткээрин көрген. Ында чаңгыс кол утказы үш сорулгалыг — «Россияда бар уран чүүлдүң болгаш эрги шагның чүүлдерин камгалаар, эртине чүүлдерин камгалаар, өөренип шинчилээр болгаш чурттакчы чоннуң калбак массаларынга оларны арга-лыг-ла болза долу таныштырарын» айыткан. Ол-ла 1918 чылда В. И. Ленин Москва Кремлиниң тураскаалдарын чаарты септеп кылырының дугайында айтышкынны берген.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының талазы-биле ленинчи политика бо үеде база амыдыралга чайгылыш чок боттанып турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде ССРЭ-ниң девискээринге немец-фашистиг эжелекчилерниң үрегдеп каапканы тураскаалдарны катап тургузар талазы-биле кылдынган канчаар-даа аажок улуг ажылды маңаа чижек кылдыр киирип болур. Дыка хөй кезин шуут эгиттинмес чыгыы үрелген турган үш муң тураскаалдарның ийи муң ажыын 60 чылдарның ортан үезинде чаарты септеп кылган. Реставратор тускай эртемниглерниң кызымак ажылының ачызында «ийиги чуртталгалыг» болган Ленинградта, Киевте, Псковта, Новгородта, Смоленскиде шедеврлерни, улуг орус чогаалчы Лев Толстойнуң чурттап, ажылдап турганы Ясная Поляна усадьбаны, Клинде Чайковскийниң бажыңын болгаш өске-даа тураскаалдыг черлерни катап тургусканының бедик эртем деңнелинге ССРЭ дүрүм ёзугаар чоргаарланып болур.

Амгы үеде он-он муң совет болгаш даштыкы туристер Москваны долгандыр турар «Алдын дээрбек» дээр элээн каш шаандагы орус хоорайлар-биле, Грузияның, Арменияның, Азербайджанның, Ортаа Азияның республикаларының архитектура тураскаалдары-биле таныжар аргалыглар. Сөөлүнде айыткан республикалар ортаа вектерниң мусульман зодчествозунуң каас-чараш тудуглары-биле делегейге сураглаан. Дыка ур үениң иштинде Самаркандының, Бухараның, Хиваның болгаш Ортаа Азияның өске-даа хоорайларының тураскаалдарын чаарты септээр арга бисте чок турганын демдеглээр апаар. Херектиң ужуру чүдел дээрге, аңаа улуг дуржулга болгаш мергежилдиг чорук херек турган, оон аңгыда шаандагы кермамиканы, сиилбиглерни болгаш өске-даа чүүлдерни чаартырының дыка хөй аргаларын ханызы-биле шинчилеп өөренир ужурлуг турган.

Амгы үеде мусульман архитектураның тураскаалдарын чаартырының тускай школазы тургустунган деп чугаалап болур. Бүгү-эвилел болгаш республика бюджеттеринден хөй акша-хөреңгини ындыг чаартылга болгаш катап тургузуушкун ажылдарынга үндүрүп берип турар. Ортаа Азияның чаражының талазы-биле деңнээр чүүл чок архитектура ансамбльдерин сонуурган көөр дээн кижилер бөмбүрзектиң аң-не ырак дээн булуңнарындан кээп турар. Чоокта Ортаа Азияда бурунгу шагның, XI чүс чылдың мастерлериниң алдын холдарының кылганы Буран суургазы деп аттыг хүрээниң чаартылгазы доозулган. Делегейде сураглаан Биби Ханым деп Самаркандыда хүрээни чаартырының төлевилелин тускай эртемниглер кылып турар. Шоолуг үе эртпээнде-ле, мусульман архитектураның база бир ховар дээн тураскаалы — Туркменияда Санджар султанның мавзолейи катап тургустуна бээр.

Бистиң чуртувуста төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдары бүгү чоннуң байлаа болур. Оларны камгалаары — чүгле күрүне органнарының эвес, харын хөй-ниити организацияларының база чугула сорулгазы болур. Ол дугайын ССРЭ-ниң чаа Конституциязында: «төөгү тураскаалдарын болгаш культураның өске-даа үнелиг чүүлдерин камгалаар дугайында сагыш салыры — ССРЭ хамаатыларының херээ болгаш хүлээлгези» деп тодарадып турар.

(ПМА).

Ажылчы чоннарның дыштанылгазы

ЧЕРЕМОШТУҢ ШАПКЫНЫНДА

Чайгы сезоннуң эгезинде чылдын-на Карпатта Кара болгаш Ак Черемоштарга суг туризминиң сонуургакчылары четкилеп келирлер. Ол хүннерде Карпаттарның дүрген хемнериниң эриктеринге янзы-бүрү аңнуг майгыннар тургулаптар. Аңаа Прибалтикадан, Москвадан, Ленинградтан, Белоруссиядан, Молдавиядан, Украинадан туристер келгилээр.

ЧУРУКТА: даг хеминде.
(СЭТА-ның фотохрониказы). Ю. ИЛЬЕНКОНУҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—**«Үе».** Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—**«Бичии спортчунуң улуг ареназы».**
11.40—**«База катап Анискин».** 2-ги сериязы.
12.45—**«Улусчу чогаадылга».** Теледопчулал.
13.30—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурузу. Фортепиано. 1-ги ээлчээ.
14.30—16.30—Чапсар.
16.30—**«Валентина Терешкова».** Документалдыг телефильм.
17.00—**«Чеховче эап келбишаан».** Дамчыдылганы искусствоведение доктору М. Н. Строева эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

18.00—**«Мурзиканың ужуралдары».** Мультфильм.
18.20—**«Тыва неделя».** Информастыг программа.
18.40—**«Ааный дииниң товуунде».** Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—**«Маадырлыг чоруктуң кожер почтазы».** Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры В. В. Карпов эрттирер.
20.20—**«Мээң Карменим».** Музыкалыг телефильм. Рольдарында: ССРЭ-ниң улустуң артистери Е. Образцова болгаш В. Атлантов.
21.20—**«База катап Анискин».** 3-кү сериязы.
22.30—**«Үе».** Информастыг программа.
23.00—00.35—**«Дээскиниңгиш калбартыңар».** Эстрада программазы. (Интервидение).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00—Азербайджанның уран чүүл коллективтериниң концерти.
18.30—**«Москва болгаш москвачылар.**
19.00—**«14-тен 18-ке чедир».** Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—**«Маадырлыг чорук дугайында тураскаал».** Документалдыг фильм.
19.50—**«Кыстарның кожамыктары».** Фильм-концерт.
20.20—21.10—**«Свеаборг».** Телешии. 2-ги сериязы.

АГААР

Бөгүн республиканың бүрген, аязыр, чамдык черлерге дымырадып чаар. Кызылга чагбас. Соңгу-барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 24—29, чамдык районнарга 17—22, Кызылга 25—27 градус чылыыр.

Автооруктарның кестүрү эки болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищези 8 класс доосан оолдар болгаш кыстарны училищеге өөрениринче чалап тур.

Силер ортумак эртемни болгаш дараазында мергежилдерни чедип алыр силер:

1. 3—4 разрядтың тудугжу чазаныкчызы.
2. 3—4 разрядтың штукатуру, хоюглакчызы, плиточниги.
3. 3—4 разрядтың электрогаз кааңнакчызы.
4. 3 разрядтың слесарь-сантехниги.
5. 5—6 разрядтың автомобиль кранының машинизи.
6. 5 разрядтың экскаватор машинизи.
7. Конструкциялар монтажниги-дашчызы.

Будукчу, плиточник, монтажник-дашчыларның мергежилинге чыл хуусаалыг өөредилгеге ортумак эртемниг аныяк оолдарны болгаш кыстарны хүлээп алыр.

Бүгү мергежилдер аайы-биле ийиги курска 9 класс доосканнарны хүлээп алыр.

Училищени доосканының соонда:

1. Ортумак ПТУ-ну доосан дипломну.
2. Тывыскан разряд талазы-биле төлевирлиг шалаарны бээр.
3. Училищеге өөренип турган үезин күш-ажыл стажынга киир санаар.
4. Училищени доосканнар ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге киреринде чиңгелделерлиг болур.
5. Республиканың «Тыва тудуг» трезиниң мурнакчы салбырларының бирээзинче силерни чорудар. Аңаа чагайжыттынган ниитиниң чурттаалга бажыңын, өглүглерге квартираларны бээр, ажылдаарынга, дыштанырынга болгаш мергежилин бедидеринге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Училищеге кирерин күзээннер директорга бижидиишкинге дараазында документилерни кожар:

1. Эртем-билииниң дугайында документ (аттестат).
2. Төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт.
3. Кшир бижидилге шынзылгаазы (оолдарга).
4. 286 майык ёзугаар Кызыл хоорайның № 1 поликлиниказындан эмчи шынзылгазы.
5. Школадан характеристика.
6. 3×4 хемчээлдиг 8 фото-чурук.
7. Боттарының уругларын бүгү өөредилге херекселдери-биле (демир-ужук, шугум, карандаш, циркуль, кыдыраашпар-биле, 9—10 класстарның өөредилге номнары-биле), спорт хеви-биле (кедалар, тапочкалар, чолдак чүвүрлер, хаактап кедер костюм-биле, трико-биле) хандырар дугайында ада-иелерниң хүлээлгезин кожар.

Кирерин күзээннер беседа эртери-биле училищеге август 28-те келген турар.

Училищениң адрези: **Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, 1.**

Телефоннар: директорнуң —2-21-09, директорнуң оралакчызының 2-54-14.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

КИНО

ИЮНЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Бүзээлээшкин».** 11.30, 14.30, 17.30, , 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Сапыктыг моортайның бөмбүрзекти долгандыр аян-чоруу»** 9.50, 11.20, 12.50 шактарда. **«Бүзээлээшкин»** 14.20 шакта. **«Ынакшыл—амыдырал»** 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00 шакта. **«Кежиг үүлгедиг»** («Эптеш чок чорук» деп бирги фильм) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды № 26 14.30, **«Чигир чыттыг херээжен»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Катерина Блюм, ооң базындырган алдары»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

1978 чылдың июнь 24-те Хандагайтыга ында ортумак школаның 1968 чылда доозукчуларының ужуражылгазы болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] 2-21 47, [illegible] 2-22-64, [illegible] 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] 2-32-75 телефоннап [illegible].

Тираж 17531. Чагыг № 164.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00830